

Голас Радзімы

ШТОТЫДНЁВАЯ ГАЗЕТА ДЛЯ СУАЙЧЫННІКАЎ
ЗА МЕЖАМІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

№49
(2503)

5 снежня 1996 г.
Выдаецца з 1955 г.

Цана 1 000 рублёў.

З АРХІЎНАЙ СПРАВЫ ЛАРЫСЫ ГЕНІЮШ АПОВЯД СПАКУТАВАНАЙ, АЛЕ НЕЗЛАМАНАЙ ДУШЫ

Складаны жыццёвы шлях выпай на долю Ларысы Геніюш. Надзялішы яе вялікім талентам, бязмежнай любоўю да сваёй радзімы Беларусі, лёс наканаваў ёй прайсці праз цяжкія выпрабаванні і пакуты і да канца жыцця заставацца вернай сваім ідэалам. Шмат ужо пісалася аб жыцці гэтай цудоўнай жанчыны, таленавітай паэткі, Чалавека з вялікай літары, шмат чаго яшчэ можна напісаць і, безумоўна, напішацца, але сёння дамо слова самой Ларысе Антонаўне — пазнаёмім чытача з яе жыццямі, так трапна і вобразна названым самой паэткай — "Сто ранаў у сэрца".

Гісторыя гэтага дакумента няпростая, як няпростое і само жыццё паэткі, усё тое, што яе акружала. У 1967 годзе да Ларысы Антонаўны звярнуўся крытык Іван Казека, які працаваў тады ў выдавецтве "Беларусь". У сваім лісце ён пісаў (цытуем з дазволу Івана Дарафеевіча): "Наша выдавецтва выпускала дзве кнігі аўтабіяграфій беларускіх пісьменнікаў: "Пяцьдзесят чатыры дарогі" і "Пра час і пра сябе" — і прыступіла да падрыхтоўкі трэцяй кнігі аўтабіяграфій.

Я прашу Вас прыняць удзел у гэтай кнізе і напісаць для яе аўтабіяграфію старонак на 5—6 машынапісу. Калі напішацца крыху больш, — таксама не бяда. Хочацца толькі, каб гэта была перш за ўсё творчая біяграфія. Вядома, факты асабістага жыцця складаць яе змест, але добра было б, каб чытач мог знайсці і думкі пра літаратуру, цікавыя факты Вашай творчай біяграфіі..."

Ларыса Антонаўна станоўча адклікнулася на гэтую просьбу, і праз некаторы час вядомы, тады яшчэ даволі малады літаратурназнавец, даследчык старажытнай беларускай літаратуры, даўні сябар паэткі Мікола Прашковіч перадаў у выдавецтва два вучнёўскія сшыткі, запоўненыя адметным почыркам Ларысы Антонаўны. У выдавецтве перадрукавалі жыццямі на машыны, і Іван Дарафеевіч, зрабіўшы сякія-такія заўвагі і папраўкі, адправіў арыгі-

нал і машынапісны экзэмпляр жыццямі на азнаямленне Ларысе Антонаўне. У суправаджальным лісьце ён пісаў: "У панядзелак я забраў ад машыністкі Вашыя сшыткі і перадрукаваны тэкст. Почырк Ваш не вельмі лёгка чытаць; яна і я нават не ўсё змаглі разабраць. У сшытках папраўкі і выкрэслванні зроблены Прашковічам. Адрукавана толькі тое, што ён пакінуў. А я на друкаваным экзэмпляры паспрабаваў зрабіць так, як, мне здаецца, лепш будзе да друку..."

НА ЗДЫМКУ: Ларыса ГЕНІЮШ.
(Працяг на 6-й стар.)

ПАМЯЦІ АНДРЭЯ СНІТКІ ГАСПАДАР КАЛЬСБЭРГА

Кожнае лета пасля вяртання з адпачынку мае калегі ды знаёмыя пытаюцца, дзе я бавіў час, дзе адпачываў. І я кожнага разу таямніча, з інтрыгаю, казаў, кажу:

— У Кальсбэргу!

Згаданая назва ва ўсіх без выключэння выклікала і выклікае недаўменне і здзіўленне:

— Кальсбэрг? А дзе гэта?

Заінтрыгаваўшы сваіх знаёмых назваю, я стараўся сваю інтрыгу ўзмацніць. Аднаму казаў, што згаданы мной Кальсбэрг у Венгрыі, другому, — што ў Швецыі, трэціму — у Нямеччыне. Такія ўдакладненні яшчэ больш раззадорвалі маіх знаёмых. "А як ты туды патрапіў? Хто табе паспрыяў?" Іншыя пытаўся, адкуль у мяне сродкі на такія паездкі па замежжы. І тут я мусіў шчыра прызнацца, што блазную, што мой таямнічы Кальсбэрг ні за якой мяжою, а недалёка ад Мінска, пад Радашкавічамі. Але такі адказ маіх субяседнікаў ужо не задавальняў. Мяне прасілі раскажаць, што

гэта за Кальсбэрг, чаму такая назва ў яго, чым ён мяне прывабіў. І я раскажаў пра згаданую мясціну. Мяне спухалі і казалі: "Дык гэта ж неверагодна цікава! Пра гэта павінны ведаць усе!" — радзілі як мага хутчэй напісаць кніжачку пра загадкавы Кальсбэрг. Ну, але хутчэй не атрымалася. Трэба было як след спазнаць гэты Кальсбэрг, людзей, што жылі колісь тут, спазнаць іхнія думкі, клопаты, трывогі, памкненні. Дый самога сябе не пераскочыш. Трэба было завяршыць, упарадкаваць іншыя задумы, што наспелі раней. І вось дайшла нарэшце чарга і да Кальсбэрга. Гэтая назва да мяне прыйшла праз Купалу, разам з Купалам, з ягонымі творами, якія былі напісаны ў Кальсбэргу. Але пра ўсё сваім парадкам. Кальсбэрг — у народзе Кальсбэрак, Калісберак — гэта колішні маёнтак некалі вядомага на Беларусі археолага, гісторыка, асветніка і этнографа.

(Заканчэнне на 7-й стар.)

У апошняе дзесяцігоддзе даследчыкі вярнулі ў гісторыю беларускага мастацтва імёны сусветна вядомых мастакоў — ураджэнцаў Віцебшчыны І. Хруцкага і М. Шагала, якія лічыліся выключна рускімі мастакамі. Замацаванню іх імёнаў у нашым мастацтве паспрыялі і прысвечаныя ім пленэры, арганізаваныя на Віцебшчыне пры фінансавай падтрымцы Фонду Сораса. Але спіс выдатных і паўзабытых афіцыйнай навукай мастакоў Віцебшчыны, якія тут нарадзіліся і праца-

валі, унеслі значны ўклад у сусветнае мастацтва і культуру першай паловы ХХ стагоддзя і якімі можа ганарыцца Беларусь, на гэтым не вычэрпваецца. Да слаўтай плеяды мастакоў Віцебшчыны належыць і Язэп Драздовіч — "універсальны творца беларускай мастацкай культуры, літаратар, асветнік, зборальнік фальклору, даследчык-аматар археалогіі і астраноміі, аўтар арыгінальнай тэорыі руху касмічных аб'ектаў", па слуханню вызначэнню Арсена Ліса.

ПАСЛЯ ПЛЕНЭРА

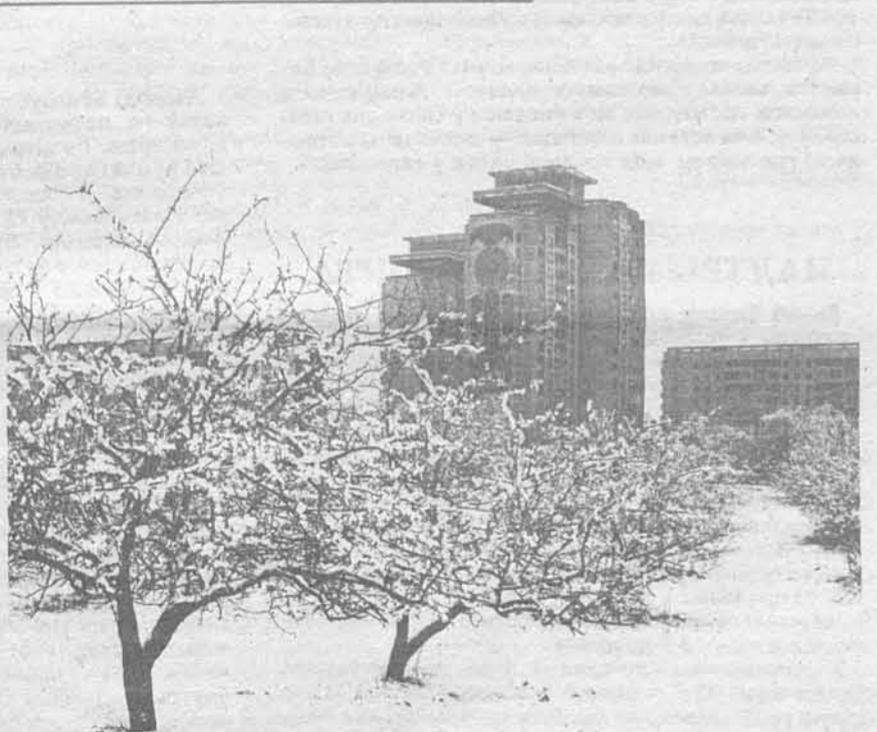
АДРАДЖЭНСКАЯ ПОСТАЦЬ У БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

Менавіта Я. Драздовіч быў прысвечаны І-шы пленэр у верасні 1996 года, арганізаваны пры фінансавай падтрымцы Беларускага фонду Сораса, Культурна-асветніцкага цэнтра імя Я. Драздовіча і актыўным удзеле кіраўніцтва саўгаса "Гарадзеж", што знаходзіцца

мастацкай спадчыны Я. Драздовіча. Асабіста ў мяне склаўся ўражанне, што менавіта вершаваныя покліч паэта стаўся штуршком для А. Марачкіна, каб арганізаваць гэты першы пленэр Я. Драздовіча ў мясцінах, дзе нарадзіўся, жыві і працаваў яго слаўты зямляк. І сапраўды, чаму мы так неашчадна ставіліся да сваіх знакамітых творцаў і тытанаў навуковай думкі, дзейнасцю якіх мог бы ганарыцца кожны народ свету? Ад нас жа залежыць ушанаванне памяці нашых прашчурцаў і папярэднікаў, ад нашых паважных адносін да іх залежыць і паважнае стаўленне да беларусаў нашых суседзяў. Вось асобныя вытрымкі з покліча С. Панізьніка:

(Працяг на 6-й стар.)

ПАШТОЎКА З БЕЛАРУСІ

Першы снег у Мінску.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ.

ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ ПАДЗЕІ ЛЮДЗІ ФАКТЫ

**АБ ВЫНІКАХ
ГАЛАСАВАННЯ
НА РЭСПУБЛІКАНСКІМ
РЭФЕРЭНДУМЕ
24 ЛІСТАПАДА 1996 ГОДА**

Разгледзеўшы пратаколы абласных і Мінскай гарадской камісій па рэферэндуме аб выніках галасавання на рэспубліканскім рэферэндуме 24 лістапада 1996 года, Цэнтральная камісія Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенню рэспубліканскіх рэферэндумаў паведамляе:

У спісы грамадзян, якія маюць права ўдзельнічаць у рэспубліканскім рэферэндуме, былі ўключаны 7 346 397 чалавек, у галасаванні на рэспубліканскім рэферэндуме прынялі ўдзел 6 181 463 чалавекі, або 84,14 працэнта.

Вынікі галасавання па кожнаму пытанню, якое вынесена на рэспубліканскі рэферэндум Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь, наступныя:

за адабрэнне пытання "Перанесці Дзень незалежнасці Рэспублікі Беларусь (Дзень рэспублікі) на 3 ліпеня — дзень вызвалення Беларусі ад гітлераўскіх захопнікаў у Вялікай Айчыннай вайне" прагаласавалі 5 450 830 чалавек, або 88,18 працэнта, супраць прагаласавалі 646 708 чалавек, або 10,46 працэнта, 83 925 бюлетэняў у частцы гэтага пытання прызнаны несапраўднымі;

за прыняцце Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 года са змяненнямі і дапаўненнямі (новая рэдакцыя Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь), прапанаванымі Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь А. Лукашэнкам, прагаласавалі 5 175 664 чалавекі, або 70,45 працэнта, супраць прагаласавалі 689 642 чалавекі, або 9,39 працэнта, 316 157 бюлетэняў у частцы гэтага пытання прызнаны несапраўднымі;

за адабрэнне пытання "Ці выступаеце Вы за свабодную, без абмежаванняў, куплю і продаж зямлі?" прагаласавалі 948 756 чалавек, або 15,35 працэнта, супраць прагаласавалі 5 123 386 чалавек, або 82,88 працэнта, 109 321 бюлетэнь у частцы гэтага пытання прызнаны несапраўднымі;

за адабрэнне пытання "Ці падтрымліваеце Вы адмену смяротнай кары ў Рэспубліцы Беларусь?" прагаласавалі 1 108 226 чалавек, або 17,93 працэнта, супраць прагаласавалі 4 972 535 чалавек, або 80,44 працэнта, 100 702 бюлетэні ў частцы гэтага пытання прызнаны несапраўднымі.

Вынікі галасавання па кожнаму пытанню, якое вынесена на рэспубліканскі рэферэндум дэпутатамі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь, наступныя:

за прыняцце Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 года са змяненнямі і дапаўненнямі, прапанаванымі дэпутатамі фракцый камуністаў і аграрыяў, прагаласавалі 582 437 чалавек, або 7,93 працэнта, супраць прагаласавалі 5 230 763 чалавекі, або 71,2 працэнта, 368 263 бюлетэні ў частцы гэтага пытання прызнаны несапраўднымі;

за адабрэнне пытання "Ці выступаеце Вы за тое, каб кіраўнікі мясцовых органаў выканаўчай улады выбіраліся непасрэдна жыхарамі адпаведнай адміністрацыйна-тэрытарыяльнай адзінкі?" прагаласавалі 1 739 178 чалавек, або 28,14 працэнта, супраць прагаласавалі 4 321 866 чалавек, або 69,92 працэнта, 120 419 бюлетэняў у частцы гэтага пытання прызнаны несапраўднымі;

за адабрэнне пытання "Ці згодны Вы, што фінансаванне ўсіх галін улады павінна ажыццяўляцца галосна і толькі з дзяржаўнага бюджэту?" прагаласавалі 1 989 252 чалавекі, або 32,18 працэнта, супраць прагаласавалі 4 070 261 чалавек, або 65,85 працэнта, 121 950 бюлетэняў у частцы гэтага пытання прызнаны несапраўднымі.

Па пытаннях прыняцця Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь вынікі галасавання дадзены зыходзячы з колькасці грамадзян, якія ўнесены ў спісы для галасавання, а па астатніх пытаннях — зыходзячы з колькасці грамадзян, якія прынялі ўдзел у галасаванні.

**«СІЛАВІКІ»
ПАДТРЫМАЛІ ПРЭЗІДЭНТА**

Вынікі ўдзелу прадстаўнікоў беларускіх сілавых структур у праведзеным рэферэндуме аб'явіў 26 лістапада ў Нацыянальным прэс-цэнтры на сустрэчы з журналістамі прэс-сакратар Савета бяспекі Васіль Баранаў.

Паводле яго слоў, у плебісцыце прынялі ўдзел 99,6 працэнта афіцэраў, прапаршчыкаў, салдат, сяржантаў, рабочых і служачых сілавых міністэрстваў і ведамстваў. Так, напрыклад, ва ўнутраных войсках у галасаванні прынялі ўдзел 100 працэнтаў ваеннаслужачых. З іх за праект дапаўненняў і змяненняў у Канстытуцыю, прапанаванымі Прэзідэнтам, прагаласавалі 93 працэнта, а за праект змяненняў Канстытуцыі, вынесены на рэферэндум дзвюма парламенцкімі фракцыямі, — 3,5 працэнта.

У пагранічных войсках і КДБ у галасаванні ўдзельнічалі 99,9 працэнта асабовага саставу гэтых структур. Пераважная большасць з іх таксама падтрымала прэзідэнцкія ініцыятывы. Ва Узброеных Сілах і чыгуначных войсках за папраўкі, прапанаваныя кіраўніком дзяржавы, выказаліся, адпаведна, 85 і 89 працэнтаў ваеннаслужачых.

Васіль Баранаў падкрэсліў: гэтыя вынікі рэферэндуму сведчаць аб тым, што пераважная большасць прадстаўнікоў сілавых структур поўнацю падтрымлівае ініцыятывы Прэзідэнта Беларусі.

**ПАДПІСАНА НОВАЯ
РЭДАКЦЫЯ КАНСТЫТУЦЫІ**

28 лістапада ў Мінску адбылася першая сесія Палаты прадстаўнікоў Народнага сходу Рэспублікі Беларусь, дзе была падпісана новая рэдакцыя Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

НА ЗДЫМКУ: у час падпісання новай рэдакцыі Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь.

ПОГЛЯД ЗБОКУ

НЕ МЕЛІ ШАНЦУ

"Беларускія выбаршчыкі былі пазбаўлены шанцу прадэманстраваць падчас рэферэндуму дэмакратычны выбар, паколькі асвятленне кампаніі вялося аднабакова". Пра гэта 25 лістапада на прэс-канферэнцыі заявіў рэдактар брытанскай газеты "Гардыян" Джонатан Сціл, які ўзначальваў групу міжнародных назіральнікаў ад Еўрапейскага інстытута па СМІ.

Свае словы сп. Сціл пацвердзіў вынікамі маніторынгу, які назіральнікі ажыццяўлялі на працягу двух тыдняў напярэдадні рэферэндуму. Пры гэтым ён заўважыў, што эксперты не сачылі за ходам галасавання і падлікам бюлетэняў, а сканцэнтравалі сваю ўвагу толькі на дзейнасці тэлебачання, радыё і газет. Асабліва іх цікавілі электронныя сродкі масавай інфармацыі, якія маюць най-

большы ўплыў на грамадзян. Такім чынам, паводле інфармацыі назіральнікаў, з 9 па 23 лістапада дзяржаўнае тэлебачанне Беларусі прысвяціла рэферэндуму 2 178 хвілін эфірнага часу (гэта больш за паўтара сутак), з якіх 90 працэнтаў былі на карысць Прэзідэнта А. Лукашэнка, а астатнія мелі нейтральны характар. Вярхоўны Савет на свой рахунак не можа запісаць ніводнай хвіліны. Пра яго гаварылася толькі тады, калі выбаршчыкаў заклікалі галасаваць супраць прапаноў парламента. Яшчэ больш складаная сітуацыя на Беларускім радыё, дзе нагаварылі 2 249 хвілін пра плебісцыт. 92 працэнтаў размоў былі на карысць прэзідэнцкіх прапаноў, а Вярхоўны Савет зноў не атрымаў ніводнай хвіліны.

Што датычыцца газет, то тут Еўрапейскі інстытут па СМІ таксама прыгадаў мала станоўчых фактаў. Дзяржаўныя друкаваныя органы ў абсалютнай большасці падтрымлівалі і адлюстроўвалі прэзідэнцкі бок. Альтэрнатыўную пазіцыю прадстаўлялі нешматлікія нездзяржаўныя газеты, якія выдаюцца невялікім накладам, распаўсюджваюцца пераважна ў вялікіх гарадах, не аказваючы, такім чынам, моцнага ўздзеяння на выбаршчыкаў.

СТВОРАНЫ Ў МАГІЛЁВЕ

АЎТАПОЕЗД ДЛЯ ШАХТ

Новы падземны аўтапоезд для работы ў шахтах са складаным рэльефам залягання выкапняў створаны на Магілёўскім аўтамабільным заводзе імя Кірава. Ад папярэднікаў ён адрозніваецца высокім узроўнем манеўранасці. Навінка сканструявана па заказе шэрага горна-металургічных камбінатаў Казахстана і Расіі.

МЯСЦОВЫЯ НАВІНЫ

НОВЫЯ МАСТЫ

Адразу па двух аўтадарожных жалезабетонных мастах адкрыўся рух транспарту ў Слоніме. Адзін з мастоў злучыў берагі ракі Шчары, другі — рукатворнага Агінскага канала.

Пракладзены масты ўзамен драўляных, якія будаваліся пасля вайны і знаходзіліся ў аварыйным стане. Цяпер з'явілася магчымасць нармалізаваць у горадзе рух транспарту.

ДЗЕЦІ І ПРАВА

ПРЫЕМНЫЯ ВЕСТКІ

Упершыню за апошнія пяць гадоў у Беларусі зафіксавана зніжэнне колькасці правапарушэнняў сярод непаўналетніх. За 10 месяцаў 1996 года гэтая лічба ў цэлым па рэспубліцы знізілася на 8,1 працэнта ў параўнанні з адпаведным перыядам мінулага года. У многім паляпшэнне сітуацыі звязваюць з увядзеннем у штатны расклад школ і вучылішчаў пасада сацыяльных педагогаў і практычных псіхолагаў.

БЕЛАРУСЬ — ЕЎРАПЕЙСКАЯ КРАІНА

"Народ Беларусі выказаў на рэферэндуме сваю волю, і я мяркую, што думка народа будзе ўспрынята з павагай". Аб гэтым заявіў Прэзідэнт Аляксандр Лукашэнка на сустрэчы з членамі дэлегацыі Парламенцкай асамблеі Савета Еўропы і Еўрапарламента, якую ён прыняў вечарам 25 лістапада ў сваёй рэзідэнцыі.

Прэзідэнт Беларусі пацвердзіў сваю ранейшую пазіцыю, якая заключаецца ў тым, што інтэграцыя Беларусі ў еўрапейскае супольніцтва з'яўляецца адным з прыярытэтаў знешняй палітыкі дзяржавы. Аднак апошнім часам па прычыне ўнутрыпалітычных рознагалоссяў асобныя парламентарыі спрабавалі сфарміраваць на Захадзе думку, што Беларусі быццам бы непатрэбна еўрапейскае супольніцтва і яго структуры. "Я шчэ раз

пацвярджаю, што мы — еўрапейская краіна і наша месца ў адзінай еўрапейскай сям'і. Я перакананы, што мы станем членам гэтай сям'і", — сказаў кіраўнік дзяржавы. Прэзідэнт таксама падкрэсліў, што шмат-

вектарнасць знешняй палітыкі Беларусі прадуладжвае і вельмі цеснае супрацоўніцтва з Расіяй, да расшырэння кантактаў з якой, дарэчы, імкнуцца практычна ўсе краіны свету. Што ж датычыць паглыблення інтэграцыйных працэ-

саў паміж дзвюма брацкімі дзяржавамі-суседзямі, то яны абумоўлены агульнасцю інтарэсаў і традыцый, а таксама шматгадовымі эканамічнымі сувязямі.

НА ЗДЫМКУ: у час сустрэчы.

З ПРЭЗЕНТАЦЫІ

ВЫЙШАЎ
ТРЭЦІ ТОМ
ГІСТАРЫЧНАЙ
ЭНЦЫКЛАПЕДЫІ

На гістарычным факультэце Белдзяржуніверсітэта адбылася прэзентацыя III тома "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі". Кніга "народжана" выдавецтвам "Беларуская Энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі і з'яўляецца чарговай у задуманым шасцітомным зборы. Здавалася б, яе выхад — падзея, хаця і прыемная, але дастаткова будзённая. Тым не менш, той, хто ведае пра акалічнасці, звязаныя з падрыхтоўкай і выданнем энцыклапедыі, зразумее асаблівасць прэзентуемай працы. Трэці том — памежны, усе наступныя будуць мець не толькі значна зменены аўтарскі калектыў, але і іншую канцэпцыю падбору матэрыялу, можна нават сказаць, іншую ідэалогію.

Прычын таго доўга шукаць не трэба: сёлета ў "Беларускай Энцыклапедыі" прызначана новае кіраўніцтва. Трэці том якраз адметны тым, што пачынаў стварацца і быў практычна падрыхтаваны пры галоўным рэдактары Барысе Сачанку, а закончаны і надрукаваны пры Генадзію Пашкову, пазіцыя і погляды якога, як высветлілася, значна адрозніваюцца ад падыходаў папярэдніка.

Прадстаўляючы кнігу, прафесар Петрыкаў, ён жа намеснік галоўнага рэдактара БелЭН, адзначыў шэраг унесеных змен. З вокладкі знікла "Пагоня", застаўся толькі абрыс таго месца, дзе яна была. Меркавалі выціснуць там Курган Славы ці Сафійскі сабор, але запярэчыў мастак, які рабіў афармленне. Адбыліся змены і па зместу, неістотныя, на думку Пятра Петрыкава. Ён жа і прывёў прыклады. Па-першае, новая рэдкалегія імкнулася, дзе магчыма, прыгадаць усходнеславянскую дзяржаву — Кіеўскую Русь. Па-другое, знайшлася, на погляд цяперашняга кіраўніцтва, у ранейшым варыянце кнігі і так званая антыруская, антырасійская накіраванасць. "Пачысцілі" і ў сувязі з гэтым. Прайшліся па артыкулах, звязаных з гісторыяй Вялікай Айчыннай вайны, "скарэжціравалі" ацэнку савецкага перыяду, дакладней, палічылі недаацэненымі ўсе яго вартасці. Карацей, як сказаў Пётр Ціханавіч, намагаліся расставіць акцэнт у адпаведнасці з гістарычнай праўдай. Увогуле, вельмі слушнае памкненне. Толькі, на жаль, у нашай дзяржаве сёння, гэта паказала і летняя дыскусія на старонках "Голасу Радзімы", гістарычная праўда, як і ўвогуле праўда, у кожнага свая. Дарэчы, адна з выступаючых навукоўцаў, Галіна Сяргеева, назвала знятую з вокладкі «Пагоню» і многія іншыя карэкцыі, унесеныя ў кнігу, пячаткай цензуры. На жаль, сёння ёсць падставы аднесціся да яе меркавання вельмі сур'ёзна. Калі гэтая з'ява — цензура — здолее буйна расквітнець, пацерпіць і наша грамадства, і беларуская навука, і само выданне, увогуле вельмі патрэбнае і карыснае. Дарэчы, калі тыраж першых двух тамоў склаў па 20 тысяч экзэмпляраў і пасляхова разышоўся, то трэцяга ўжо толькі дзесяць. А мы памятаем нядаўнія часы, калі і адна тысяча экзэмпляраў некаторых "навуковых даследванняў" ляжала на паліцах кнігарань гадамі, а потым спісвалася ў макулатуру. Хочацца спадзявацца, што такі сумны лёс не напаткае астатнія кнігі "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі".

Галіна УЛІЦЕНАК.

Гэта не першая сустрэча прадстаўнікоў народнай асветы Гомельшчыны з пасланцамі далёкай Даніі. Сёлета адтуль прыбыла дэлегацыя, у складзе якой члены парламента, мэр горада Эктвед. Натуральна, гутарка выйшла за рамкі толькі асветы. Госці запрасілі ў Данію, дзе практычна адсутнічаюць правапарушэнні падлеткаў, гомельскіх міліцыянераў для азнамлення з работай мясцовай паліцыі.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА.

ПА ЧУЖЫХ СТАРОНКАХ

ІНТЭГРАЦЫЯ НА ГЛЕБЕ СПЕКУЛЯЦЫІ

Да аддаленых вёсак Пскоўскай, Смаленскай і Цвярской абласцей дабіраюцца прыватныя легкавушкі з віцебскімі нумарамі. Там нашых вадзіцеляў любяць і чакаюць. Не дзяўчаты, а дзядулі і бабулі. За тое, што хлопцы рэгулярна дастаўляюць нават у глухавань хлеб, масла, каўбасу...

Прадукты — свежыя, якасныя і таннейшыя, чым у мясцовых магазінах.

Вываз прадуктаў праз Віцебскую вобласць у сумежныя паўночна-ўсходнія землі Расіі, як гэта не раз бывала і раней, цяпер зноў ажывіўся і дасягнуў недапушчальных маштабаў. Не выпадкова чарговай экстраанная нарада па пытаннях гандлю ў кабінете намесніка старшыні аблвыканкома М. Федарчука пачалася з даклада начальніка УУС. А. Пахомава.

За тры дні міліцыянеры вылавілі на беларуска-расійскіх дарогах больш за 60 машын, набітых прадуктамі. Чаго ў іх толькі не было! Селядцы і тушонка, пячонка і згущонае малако, халва і дрожджы, водка і воцат, капуста і арэхі. І, уявіце сабе, нават запалкі і соль!

Вядома, не дробнай розніцай, а скрынямі, бітонамі, мяшкамі.

Нельга забараніць чалавеку аб'ехаць некалькі гандлёвых кропак і пакрысе набраць шмат. Але можна біцца аб заклад, што нехта Вячэрскі з Гарадка, што рухаўся ў бок Пскова з грузам як на 12,3 мільёна рублёў, узяў свой твар на мясцовай птушкафабрыцы, у магазіне для персанала. Жыхар Шуміліна Карлаў, які збіраўся прадаць дзе-небудзь у Вялікіх Луках 200 кілаграмаў сметанковага масла, 60 кілаграмаў сыру і 120 кілаграмаў смятаны, мае непасрэдна адносіны да маспсырзавода свайго райцэнтра. Ён там — слесар.

Вінаваціць унутрызаводскія і фірменныя магазіны за неабмежаваны водпуск тавараў нялёгка. Прадпрыемствам патрэбны "жывыя" грошы на заробатную плату. І хутчэй. Але калі ў Вялікіх збіраюцца спыняць пяркарню, таму што віцебскі хлеб лепшы і таннейшы, а ў Віцебску пасля трох гадзін дня не заўсёды знойдзеш бо-

хан чорнага, гэта не натхняе людзей.

Тое, што работнікі ДАІ, ОБЭП, пракуратуры і аблвыканкома дзюжураць на аўтамагістралях, — добра. Іншае пытанне — ці законна? Таможні адменены, мяжа ўмоўная. Чаму ў Гродна да бабкі дазваляецца везці прадукты, а да цёткі ў Невель нельга?

Але як жа спакойна ўспрыняць дзеянні грамадзяніна Сафарова, які перапраўляў (і, напэўна, не першы раз) на Смаленшчыну паўтоны сметанковага масла? Гэта ж колькі бутэрбродаў ён мог у нас адабраць за адзін рэйс?

Пра бутэрброд — не для чырвонага слоўца. Следам за Сафаравым група маладых людзей везла паўтоны хлеба, а аршанец Берлін накіроўваўся ў Расію з каўбасой. І было яе — 750 кілаграмаў!

Абласныя, гарадскія і раённыя службы, якія кантралююць гандаль, б'юцца, як рыба аб лёд, каб папоўніць магазіны прадуктамі, што плывуць за ўмоўную мяжу. Валявым парадкам згортваецца вытворчасць сыроў, сухога і кансерваванага малака. Амаль уся сыравіна ідзе на масла, якога стала не хапаць. Магчыма, прыйдзеца запусціць руку ў рэзерв, замарожаны на зіму.

Абласная ўлада цісне на сельскую гаспадарку: давайце мяса, каўбасу скорра рабіць не будзе з чаго. Абсельгаспрад таксама: эканомце, таму што мы цёлак і кароў на бойню не павядзём. Летась гэтай парой у халадзільніку Віцебска ляжала 600 тон "запасной" ялавічыны. Цяпер там амаль пуста. Абласны цэнтр стаў атрымліваць 15 працэнтаў каўбасы ад звычайнага ўзроўню паставак. Горад успомніў аб чэргах. Вядома, дарагіх прадуктаў многа, але іх дастатак і разнастайнасць гарантуецца зніжэннем пакупной здольнасці жыхароў у сувязі з ростам курсу долара і невысокай зарплатай.

— Старыя ў вёсках Цвярской вобласці закупаюць хлеба на тыдзень, да наступнага нашага прыезду, — шчыра прызнаўся адзін з "чалнакоў". У Віцебску бохан хлеба каштуе менш за тры

тысячы — самы танны ў рэспубліцы. А ў цвярчыоў — дзве тысячы расійскімі. Памножце на каэфіцыент і палічыце, якую мы маем выгаду, калі нават прададзім бохан не за 2 тысячы "крамлёвак", а за паўтары. Кожны рэйс — па мільёну прыбытку. А на сваю зарплату я сям'ю не пракармлю...

Той, хто гаворыць, што становіцца выратуюць патрулі, інспектары, суды і ўвогуле рэпрэсіўныя меры, памыляецца. Ва ўмовах таможняў і то вазілі. А акрамя ж аўтадарог, ёсць і чыгункі, афіцыйна дазволены аўтобусныя шоптуры (што дапамагаюць выжыць гарадскому транспарту). Можна на кожнай магістралі наладзіць вобіскі машын, закрыць фірменныя магазіны харчовых прадпрыемстваў і пасадыць у кожным ларку пракурора, але ўчэчка прадуктаў не спыніцца.

Да таго ж канфіскаваныя прадукты няма куды дзець. Ні гандаль, ні санстанцыя не могуць даць "дабро" на продаж насельніцтву мяса, каўбасы, сыру, тварагу, хлеба, малака і многага іншага, што пабывала ў руках спекулянтаў, адляжалеся і ў іх дома, і ў машынах, і ў адзеле міліцыі.

Самы жорсткі кантроль на дарогах, заводах і ў магазінах прымусяць, вядома, прыватных гандляроў пастаяць у многіх чэргах, везці менш і не па галоўных шляхах, а па аб'ядных, на якія міліцэйскіх пастоў не набярэцца. Але павязуць.

Думаю, чытач ужо сам зрабіў вывады з фактаў і лічбаў. Наша "прыкладная", будзённая, бытавая эканоміка залежыць ад цэн і ўзроўню даходаў у Расіі. Пакуль у нас тое і другое будзе ніжэйшае (як і рубель), наш "бутэрброд" апынецца на сталае расіяніна, за "прыкрытай мяжой". І такая аднабаковая "інтэграцыя" харчовых прыпасаў ні да чаго добрага не прывядзе. Толькі за тры дні "аблаў" і толькі на шашы ўпоў міліцыі склаў 200 мільёнаў рублёў...

Сяргей БУТКЕВІЧ.

г. Віцебск.

("Народная газета").

З УСЕЙ ПЛАНЕТАЙ

ДОСТУП У INTERNET

У пачатку гэтага года Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка пачала рэалізоўваць праект "Арганізацыя бясплатнага доступу да Internet у мэтах паскарэння пазітыўных пераўтварэнняў у аграрным сектары Беларусі". Сродкі на гэты праект прадаставіла Агенцтва міжнароднага развіцця ЗША ў памеры 3 152 долараў ў выглядзе гранта на конкурсе, праведзеным Фондам Еўразія.

Internet — гэта сусветная камп'ютэрная сетка, у якую ўключаны мільёны камп'ютэраў. Праз гэтую сетку можна ажыццяўляць доступ да інфармацыі, што ўтрымліваецца ў гэтых камп'ютэрах, і выкарыстоўваць Internet як сродак глабальнай сувязі. Беларусь — адзіная краіна ў Еўропе, у сельскай гаспадарцы якой няма ніякай магчымасці публічнага доступу да Internet і, адпаведна, немагчыма ні прыняць сусветную, ні перадаць нацыянальную інфармацыю ў сусветную інфармацыйную прастору праз Internet.

Бібліятэка на сродкі гранта ўжо наладзіла прамую чатырох-праводную лінію ад камп'ютэра бібліятэкі ў Курасоўшчыне да камп'ютэра-сервера сеткі ЮНІБЕЛ у цэнтры горада, набыла два мадэмы для ўстаноўкі на канцах прамой лініі, праграмныя сродкі

Internet і аплікацыя доступу у Internet у рэжыме прыёму на два гады наперад.

Аднак сродкаў гранта не хапіла для рэалізацыі праекта, і на дапамогу бібліятэцы прыйшла Акадэмія аграрных навук. Вучоныя-аграрнікі, якія больш за іншых зацікаўленыя ў атрымліванні доступу да інфармацыі, выдзелілі 25 мільёнаў рублёў для ўкаранення праекта.

А ў кастрычніку г. г. праграма "Internet у Мінску" Беларускага фонду Сораса падтрымала праект бібліятэкі па яе падключэнні да Мінскага апорнага оптавалаконнага кальца за сродкі праграмы.

У выніку фінансавай падтрымкі трох паважаных арганізацый у канцы года ўсе работы будуць завершаны і вольны доступ да Internet пачне дзейнічаць у бібліятэцы. Гэта, вядома, першая стадыя асваення Internet. Сельскай гаспадарцы Беларусі крайне неабходна вывесці праз Internet у транснацыянальную інфармацыйную прастору інфармацыю аб сваім навуковым і рыначным патэнцыяле і зрабіць яе даступнай любому жыхару планеты. Для гэтага ў бібліятэцы неабходна ўстанавіць Internet-сервер і падрыхтаваць неабходную для экспарту інфармацыю.

Але ж І. Сямашка замест таго каб заняцца адраджэннем беларускага элемента ў уніяцкім богаслужэнні, вяртаннем статусу нацыянальнай гэтай царкве, найперш заклапочаны, як зліць яе вернікаў з праваслаўем, практычна цалкам пабудаваным на рускіх пачатках, г. зн. хацеў уніятаў выгнаць з агню ды ў полімя. Гэта, на яго думку, не такая ўжо і складаная справа: "...варта іх толькі аддаліць некалькі ад рымлян... варта даць пры дапамозе выхаванна належаў напрымак грамадскай думцы духавенства, якое займае 1 500 уніяцкіх прыходаў... і народ лёгка пойдзе шляхамі, якія паказваюцца сваімі пастырамі. Няхай паспяшаецца добразылівае начальства правядзеннем да дзеяння адзіна да гэтага сапраўды разважліва найвысачэйшаю воляю ўказанай меры — заснаваннем вучылішчаў для уніяцкага духавенства".

Акцэнт І. Сямашкі на спецыяльныя вучылішчы для уніятаў трэба прызнаць вельмі і вельмі слушным, бо без пераканання нельга схіліць чалавека прыняць душой і сэрцам тую ці іншую ідэю. Ствараць жа іх і па форме, і па зместу меркавалася паводле ўзору рускіх праваслаўных вучылішчаў. Мала хто, як І. Сямашка, гэтак добра разумее ролю рускай мовы ў размыванні менталітэту беларусаў і іх асіміляцыі ў рускім асяроддзі, што відаць з наступных яго слоў: "Нішто больш не збліжае людзей паміж сабой, як выкарыстанне ў супольным жыцці адной мовы, а таму і трэба ўвесці ва ўсіх духоўных вучылішчах выкладанне навук замест польскай на рускай мове — адразу або паступова".

І. Сямашка ўмела выкарыстаў для барацьбы з уніятамі ўдзел многіх з іх у паўстанні 1830—1831 гадоў. Не абмяжоўваючыся прапановамі чыста практычнага плана, ён, карыстаючыся сваімі магчымасцямі, узмацніў антыуніяцкую дзейнасць на тэарэтычным фронце, імкнучыся як мага больш зганьбіць гэтую веру, выклікаць да яе непавога з боку вернікаў іншых канфесій. У датаванай 26 ліпеня 1832 года запісы аб становішчы уніяцкай царквы пасля паўстання 1830 года ён, насуперак праўдзе, сцвярджаў: "...Унія ніколі не мела ўласнай самастойнасці — гэта была толькі мера для перараджэння рускіх праваслаўных у рымлян-палякаў; і уніяты ў дзвюххавомай барацьбе гэтых наймагутных праціўнікаў прымушаны былі заўсёды пакарацца мацнейшаму". Зразумела, такую меру польскае каталіцкае духавенства ставіла, але ёй вельмі ўпарта і часта даволі паспяхова супраціўляліся уніяты, якія ўсё ж не атаясамліваліся з палякамі, а найчасцей называлі сябе "ліцьвінамі" ("літвінамі"). Гэта толькі тым з праваслаўных, што напружаму прыйшлі ў каталіцкую веру, у большасці лічылі сябе палякамі. Уніяцтва ж, наадварот, дэвалюяла захоўваць сваю этнічную прыналежнасць. Калі б гэта было не так, міністр унутраных спраў Расіі Блудаў не пісаў бы І. Сямашку: "Гасудар імператар у бацькоўскай клопатлівасці абшчасці ўсіх верных яго падданных, звяртаючы сталую ўвагу і на асаблівае становішча уніятаў, што знаходзяцца ў імперыі, заўсёды выказаў цвёрдую сваю волю, каб гэтая народнасць іх, якая не змянілася на працягу гэтакага доўгага часу (падкрэслена мною. — Л. Л.), была ва ўсіх адносінах ахоўваемай...". Як бачым, не змяніліся ж!

Праўда, куды цяжэй было уніятам заставацца самімі сабой, калі яны яшчэ і з усходу, г. зн. з боку Рускай праваслаўнай царквы, адчулі ўціск, несправядлівасць да сябе. У такім становішчы яны і сапраўды маглі пацягнуцца да палякаў, з якімі мелі так шмат гадоў супольнага

жыцця ў складзе Рэчы Паспалітай. Між іншым, гэта добра прадбачыў І. Сямашка, пішучы: "...уніяцкая справа, пазбаўленая, з аднаго боку, апору ў агульным поглядзе і садзеяння рускіх праваслаўных, а з другога, знаходзячыся пад самым магутным супрацьдзеяннем палякаў-рымлян, лёгка зноў можа пахіснуцца".

Сваімі канкрэтнымі справамі па службе, антыуніяцкімі публікацыямі І. Сямашку ўдалося паўплываць на многіх высокіх асобаў, у тым ліку і на далучаных да кіравання дзяржаваю. Не без яго заслугі быў створаны спецыяльны сакрэты Камітэт па уніяцкіх справах. З сакрэтнага паведамлення міністра ўнутраных спраў Блудава І. Сямашку ад 29 мая 1835 года вынікае, што галоўнай функцыяй данага камітэта з'яўлялася абарона уніятаў ад польска-рымскага ўплыву і ўсё большая інтэграцыя іх у праваслаўе. Прадбаччы,

лічылі патрэбным усяляк ісці ім насустрэч, калі толькі гэта асабліва не будзе пярэчыць на першым часе інтарэсам праваслаўнай царквы. Таму ў Палажэнні вырашылі запісаць наступнае: "Паколькі большая частка уніяцкіх свяшчэннікаў дала падпіску аб гатоўнасці сваёй далучыцца да праваслаўя з умовай, што ім дазволена было застацца пры мясцовых звычаях сваіх, не супярэчыць праваслаўю, а, з другога боку, хуткае змяненне такіх, як галенне барады і навішэнне цяперашняга плацця, пазбавіла б іх уплыву на народ, дык трэба засведчыць, што не будзе патрабавацца змянення былых, в'якамі ўсталяваных звычаяў".

Зразумела, не ўсіх уніяцкіх святароў мог задаволіць і такі памяржаны тон Палажэння. Сярод іх мелася нямала цвёрдых прыхільнікаў веры бацькоў і дзядоў. Таму давялося зафіксаваць і такое ў Палажэнні: "Калі духоўныя акажуць супраціў-

уніяцкага духавенства, якія з'ехаліся ў Полацк, без усялякага супраціўлення падпісалі 12 лютага 1839 года "Саборны акт аб уз'яднанні". Уніяцкім іерархам не давялося ламаць галаву над складаннем яго тэксту. Пра гэта загадаў пакапаціцца загады вышэй сакрэтны камітэт.

Змест гэтага дакумента ад пачатку і да канца быў прасякнуты вернападданніцтвам і да кіраўніцтва Рускай праваслаўнай царквы, і да імператара Расіі, чаму ніхто не адважыўся працівіцца. Па ўсім відаць, што ўся праведзеная ў папярэднія гады праца з духоўнікамі уніяцкай царквы з мэтай яе далучэння да праваслаўнай не была марнай. Ва ўнісон з палітыкамі Расіі, вучонымі афіцыйнага кшталту аўтары Акта таксама заяўлялі, што "продкі нашы, па мове і паходжанні, заўжды складалі непадзельную частку Рускага народа".

У той жа дзень Іосіф Сямашка

лаканічна запіс: "Дзякую Богу і прымаю". Пасля ўсёго гэтага Найсвяцейшы Сінод 30 сакавіка прыняў "Сінадальную грамату да ўз'яднаных епіскапаў і духавенства", у якой выказвалася вялікая падзяка ім за старанні быць разам з Рускай праваслаўнай царквою. Заяўлялася, што даная акцыя "павінна скласці векапомны прыклад у Царкоўных летапісах". У гэты ж дзень грамата Найсвяцейшага Сінода падпісаў Мікалай І, чым юрыдычна было завершана аб'яднанне уніяцкай царквы Беларусі з Рускай праваслаўнай царквою.

Аднак адразу аб'явіць яго уніятам пабавіліся. Хто як умеў, той так і рыхтаваў іх да такіх крутых пераменаў з рэлігійным жыццём. Адзінае, што можна ўпэўнена сказаць: людзям ён не прынес аніякай радасці, пра якую пазней, насуперак праўдзе, будуць вельмі ахвотна заяўляць праваслаўныя свяшчэннікі. Нават вялікі прыхільнік праваслаўя Г. Кіпріяновіч пісаў, што "простыя людзі сустрэлі маўчаннем вестку аб сконе папства" (уніяцкая царква падпарадкоўвалася рымскаму папе. — Л. Л.), не разумелі адрознення паміж рымскаю і праваслаўнаю цэрквамі. У адзначэнні гэтай падзеі папам Георгіем XVI, што яна перасягнула ўсе бядоты, якія перажыла царква, мо больш праўды, чым у высечаных на адвароце медаля ў гонар уз'яднання праваслаўных з уніятамі словах: "Торжество православия". Амаль праз два дзесяцігоддзі пасля скону уніі рускі дэмакрат А. Герцэн у часопісе "Колокол" (1858) напіша, што Мікалай І "всёкалі уніят в православие". Калі глянуць аб'ектыўна на ход рэчаў, тут у самы пярэдадзень і ў час падпісання Акта панавалі не ўрачыстасць і справядлівасць, а сіла, хітрасць і інтрыгі, ад якіх не адмаўляліся і пасля скасавання Берасцейскай царкоўнай уніі.

Сама ж гэтая акцыя была не чым іншым, як вынікам сумеснай, узгодненай дзейнасці царкоўнай і свецкай улады Расійскай імперыі, якія не мелі паміж сабой разыходжанняў у правядзенні русіфікацыі Беларускага краю, якая пасля задушэння паўстання 1830—1831 гадоў ужо стала афіцыйнай палітыкай, дзеля правядзення якой у жыццё старанна працавала і Руская праваслаўная царква. Усяму гэтаму даў вельмі трапную характарыстыку адзін з выдатных магароў за Беларускае нацыянальнае Адраджэнне Вацлаў Ластоўскі: "Даўней многа было сярод беларусаў уніятаў, якія прынялі царкоўную еднасць, але царкоўную унію збурый Маскоўскі ўрад, хочучы абмаскаліць беларусаў".

Ліквідацыю уніяцтва ні пры якіх акалічнасцях нельга разглядаць толькі з канфесійных пазіцый, бо ў ёй свецкага было не менш, чым духоўнага, чаго не маглі не прызнаваць і некаторыя дарэвалюцыйныя рускія гісторыкі рэлігіі. Наконт гэтага ёсць вельмі слушныя меркаванні ў протаіерэя Г. Шавельскага: "...барацьба, якая вялася ў гэтым краі (Паўночна-Заходнім. — Л. Л.) на працягу некалькіх стагоддзяў паміж праваслаўем і каталіцызмам, да апошняга часу неспаспяховая для першага, не была толькі спаборніцтвам паміж двума веравызнаннямі, яна не менш датычыла дзвюх народнасцяў — рускай (натуральна, да яе Г. Шавельскі адносіў і беларусаў. — Л. Л.) і польскай, а ўз'яднанне 1839 года, што вырвала з рук каталіцкай царквы асуджаных на акалічванне, а значыцца і на апалчванне больш за 1,5 мільёна рускіх уніятаў, было ўдарам не толькі для каталіцкай царквы, але і для нацыі польскай". І сапраўды пазіцыі палякаў у нашым краі значна аслабелі пасля таго, як з-пад іх уплыву вырвалі і далучылі да праваслаўя уніятаў.

УНІАЦТВА Ў ЛЁСЕ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА

што такая інтэграцыя магла выклікаць супрацьдзеянне, і вырашылі стварыць асобы камітэт, у дзейнасці якога актыўны ўдзел браў І. Сямашка. Ад грэка-расійскай царквы ў яго ўвайшлі мітрапаліт Наўгародскі Серафім, мітрапаліт Маскоўскі Філарэт і архіепіскап Цвярскі Грыгорый, ад грэка-уніяцкай — мітрапаліт Іазафат Булгак, ад свецкіх дзяржаўных санаўнікаў — міністр унутраных спраў Блудаў, генерал — ад інфантэрыі граф Талстой, правядзены тайны саветнік князь Галіцын, статс-сакратар Танееў і сінадальны обер-пракурор Нячаеў. Ужо па асабовому складу камітэта можна меркаваць, якую вялікую ўвагу сам імператар Расіі надаваў уніяцкаму пытанню.

Паколькі ўсе захады па вырашэнні уніяцкай справы рабіліся на такім высокім дзяржаўна-рэлігійным узроўні, яны не маглі не быць заўважанымі польскім каталіцкім духавенствам і мясцовымі панамі рымскага веравызнання. На адпаведныя крокі і яны пайшлі, каб толькі не згубіць свайго ўплыву на беларускіх уніятаў. У выніку сям-там становішча краіне абвастрылася і знаходзілася на валасок ад сур'ёзных канфліктаў. Нават не ўсе губернскія прадвадзіцелі дваранства падтрымлівалі палітыку Найсвяцейшага Сінода ў адносінах да уніяцкай царквы. Што датычыла мясцовых панцоў каталіцкай веры, дык, паводле сцвярджэнняў І. Сямашкі, больш за палову іх знаходзіліся ў апазіцыі да афіцыйнай палітыкі па уніяцкім пытанні.

Відаць, не спадзеючыся, што некалі можна будзе істотным чынам змяніць міжканфесійнае становішча, у высокіх колах свецкай і духоўнай улады вырашылі чыста адміністрацыйным парадкам правесці далучэнне уніятаў да праваслаўных. Гэта ўжо добра вынікае са зместу складзенага 26 студзеня 1839 года камітэтам Палажэння аб мерапрыемствах па ліквідацыі уніі. Не выключачы "супрацьдзеянняў як з боку панцоў, так і з боку рымскага духавенства" на далучэнне уніятаў, прапанавалася забяспечыць генерал-губернатару "інструкцыяй і асобым паўнамоцтвам, з дапамогаю якога самая нязначная бегспарадкі, калі б яны і здарыліся раптам у некалькіх месцах, былі б неадкладна спынены ў самым іх пачатку". У Палажэнні не выключалася і магчымасць звароту па дапамогу да вайскоўцаў.

У мэтах недапушчэння масавых пратэстаў з боку уніяцкіх свяшчэннікаў аўтары Палажэння

ленне начальству, дык іх можна пераводзіць альбо ва уніяцкія манастыры паўднёвых губерняў, абкружаных праваслаўнымі прыходамі, альбо праваслаўныя манастыры велікарускіх губерняў".

Напярэдадні аб'яднання уніятаў з праваслаўнымі ўсё большы страх агортаў каталіцкае духавенства, бо вельмі ж не хацелася траціць на многіх параметрах блізкіх яму грэка-католікаў, хаця ў мінулым далёка не ўсё ў іх дачыненнях вызначалася справядліваасцю. Каталіцкую царкву ва ўсім падтрымлівалі памешчыкі і мясцовыя цывільныя чыноўнікі лацінскага веравызнання, імкнучыся ўтрымаць уніятаў у іх веры, а тых, хто ўжо перайшоў у праваслаўе, перацягнуць у каталіцтва. У такіх умовах у некаторых уніяцкіх святароў на нейкі час нават з'явілася надзея выстаяць супраць палітыкі Сінода і цара на зліццё з праваслаўнымі. Але яна не спраўдзілася, бо ў лістападзе 1838 года, як піша епіскап І. Сямашка, выйшаў найвышэйшы ўказ, каб непаслушных свяшчэннікаў накіроўваць у велікарасійскія манастыры.

У І. Сямашкі ніколі не было недахопу ў аднадумцах з ліку уніяцкіх духоўнікаў адносна зліцця грэка-рымскай і праваслаўнай цэркваў праз прыняцце адпаведных адміністрацыйных захадаў. Маючы надзейную апору ў асяроддзі уніяцкіх біскупаў, ён ніколі не сумняваўся, што ад іх вельмі лёгка ўдасца дамагчыся згоды на скасаванне уніяцкай царквы. Так яно і адбылося. Але, бадай, найбольшую ўпэўненасць у перамозе выклікалі ў І. Сямашкі тыя крокі, якія рабілі самыя высокія органы дзяржаўнай улады па развязванні данага пытання. А ўзяліся яны за гэта надзвычай рашучы і капітальна. Спецыяльна створаны сакрэтны камітэт даў дырэктывы і духоўнаму, і грамадзянскаму начальству, у адпаведнасці з якімі "апошняе павінна было папярэдзіць памешчыкаў, што ўсялякая спроба з іх боку да супраціўлення і агітацыі супроць маючага адбыцца акта (скасавання уніі. — Л. Л.) пацягне за сабой высылку і нават канфіскацыю маёнткаў; у распараджэнне губернатараў былі пасланы казацкія атрады, раскватараваныя ў Полацку, дзе павінен адбыцца сабор". Таму няма аніякага дзіва ў тым, што перапужаныя гэтымі акцыямі грамадзянскага начальства і моцна падлеглыя ўладзе Найсвяцейшага Сінода 25 прадстаўнікоў вышэйшых структур

разам з епіскапамі Аршанскім Васілем і Берасцейскім Антоніем падпісалі вельмі падобнае па зместу да "Саборнага акта аб уз'яднанні" прашэнне на імя расійскага імператара аб дазvole уніятам "далучыцца да іх прабацькоўскай Праваслаўнай Усерасійскай царквы". Да прашэння былі прыкладзены яшчэ 1 305 подпісаў асобаў астатняга грэка-уніяцкага духавенства.

Сярод тых, хто паставіў свой подпіс пад "Саборным актам...", было нямала добра вядомых, аўтарытэтных ва уніяцкім свеце людзей.

Рэнегаты уніяцтва святкавалі перамогу, найбольшы ўклад у дасягненне якой, як адзначалася вышэй, унёс І. Сямашка. Ён быў галоўнай асобай з тых грэка-уніяцкіх біскупаў, што падпісалі "Саборны акт аб уз'яднанні" уніятаў з праваслаўнай царквой. Паводле трапінай характарыстыкі А. Бялецкага, Іосіф Сямашка — гэта "першы сур'ёзны абрусіцель заходняга краю, у самым высокім, шляхетным значэнні гэтага слова".

Добра ведаючы пра надзвычай істотнае размыванне этнічнай самасвядомасці беларусаў у выніку такой працяглай паланізацыі, высокія уніяцкія духоўнікі нават і не падумалі ім у чымсьці дапамагчы. Насуперак рэальным фактам яны пераконвалі сваіх вернікаў у тым, што спрадвеку ў іх культуры, мове, звычаях усё было агульнае з рускім народам. У гісторыі ўсялякае здараецца. Час жа складання Акта — XIX стагоддзе, таму, на маю думку, важным было гаварыць не толькі аб сівой мінуўшчыне, а і аб тым, як стварыць рэальны перадумовы для адраджэння так моцна зняважаных у выніку паланізацыі беларускіх духоўных традыцый. Пра іх цяпер ужо ніхто не думаў. Кіраўнікі ж Рускай праваслаўнай царквы ставілі сабе ў вялікую заслугу, што літаральна ад першых дзён скасавання уніі пачалося развіццё рускага жыцця сярод яе былых вернікаў на асновах праваслаўя і заснаванай у імперыі сістэмы асветы.

Падпісанне ў Полацку Акт з вялікай лёгкасцю, даволі хутка прайшоў сваё зацвярджэнне ў высокіх інстанцыях царскай улады. І сакавіка цар Мікалай І сваім указам Найсвяцейшаму Сіноду даручыў апошняму разгледзець данае пытанне і прыняць па ім адпаведную пастанову, што і было выканана 23 сакавіка. Яно было вырашана станоўча. Калі аб гэтым імператар атрымаў складзены 23 сакавіка Усепадданнейшы Сінадальны даклад, ён учыніў такі

ПІСЬМЫ З-ЗА МЯЖЫ

ВІТАЮ ПРАВЯДЗЕННЕ З'ЕЗДА

Паважаная рэдакцыя!

Здаецца, ёсць такі біблейскі выраз: "Чудныя твои дела, Господи". Ніколі не думаў, што мяркуецца правесці другі суветны з'езд беларусаў, ініцыятарам якога выступае "Бацькаўшчына".

Наколькі мне вядома, на маёй Радзіме ідзе "повальное іскоренение всего, что связано с историей Белоруссии, ее духовного наследия". Гаворачы іншымі словамі, ліквідацыя ўсяго нацыянальнага.

Можа я глыбока памыляюся, бо каб правесці такое мерапрыемства, патрэбна шмат чаго, у першую чаргу, матэрыяльныя затраты. Без дзяржаўнай дапамогі цяжка разлічваць, што з'езд будзе праведзены, як у 1993

годзе. Няўжо кіраўнікі Беларусі нарэшце зразумелі, што без нацыянальнай ідэі немагчыма далейшае развіццё рэспублікі? Я вельмі далёкі ад таго, каб нацыянальная ідэя поруч ішла з нацыяналізмам, бо, як вядома з гісторыі, нацыяналізм заўсёды заводзіць як народ, так і дзяржаву ў своеасаблівы тупік.

Але як бы там ні было, правядзенне з'езда я вельмі вітаю, зыходзячы з многіх прычын. Галоўнай, на мой погляд, з'яўляецца наступная: ён, г. зн.

з'езд, — вялікі стымулятар развіцця нацыянальнага ў беларусаў, якія ў значнай частцы да гэтага часу лічаць сябе "тутэйшымі" і не болей. Можа такі погляд вельмі прымітыўны, але гэта частка лічыць так: будуць рускія — будзем рускімі, будуць палякі — будзем палякамі... Патрэбна ж нам, беларусам, хаця на пачатку трэцяга тысячагоддзя вызначыцца, хто мы: ці рускі субэтнас, ці палякі, ці беларусы... Мне ж вельмі хацелася б, каб пра нас, беларусаў, га-

варылі, што гэта беларус не толькі па пашпарту, але і па духу.

У тым, ужо далёкім 93 годзе, я пасля з'езда ехаў дадому, у Запаляр'е, і быў вельмі здзіўлены наступным: у цягніку Санкт-Пецярбург — Мурманск побач з маім купэ пасажыры размаўлялі на добрай беларускай мове. Будучы ад прыроды камунікабельным, я пацікавіўся: можа яны, як я, былі ўдзельнікамі з'езда, але яны адказалі адмоўна. Тады я запытаў, адкуль яны і чаму размаўляюць на бе-

ларускай мове. Адказ быў такі: жывуць яны ў Карэліі, а калі былі ў часе адпачынку ў сваіх бацькоў, то бачылі рэпартажы па тэлевізару са з'езда беларусаў свету, чулі, як добра размаўляюць на матчынай мове нашы землякі з далёкага замежжа, дык і ім неяк сорамна стала за сябе, што яны аддураліся поўнасьцю таго, на чым выгаданы і выхаваны.

З'езд паказаў многім, што жыве Беларусь, жыве яе народ, мова, культура і што няма падстаў "хороніць" усё беларускае.

Аляксандр ПЯТРУНІКАЎ.

Мурманская вобласць, г. Манчагорск.

ТРЭЦІ ПАДЗЕЛ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ

Гродна, 1793 год. Станіслаў Панятоўскі — апошні кароль Рэчы Паспалітай склікаў сюды сейм для ратыфікацыі другога падзелу дзяржавы паміж Прусіяй і Расіяй. Шмат паслоў кіравалася думкай, што карысна трымаць краіну на становішчы праходнага двара, а яе залежнасць патрэбна для раўнавагі агрэсіўных суседзяў. Маўляў, дастаткова абавязваць на замежныя штыкі, каб адначасова карыстацца сваркамі агрэсараў за ўплыў у дзяржаве для рэалізацыі ўласных рэформ і не дапусціць узурпацыі ўлады процілеглай партыі.

На такіх меркаваннях будаваўся разлік захаваць рэшткі, або тэрытарыяльную цэласнасць дзяржавы. А каб пазбегнуць канчатковага падзелу яе — здацца на волю рускай манархіі Кацярыны II. Для гэтага сейм упаўнаважыў спецыяльную дэлегацыю падпісаць з Пецярбургам вечны мір узамен за дазвол самастойна ўладкаваць ацалелае. Дзеля гэтага 22 дэлегаты ад імя "ўсяго польскага народа" ступілі царскай Расіі навечна, без звароту, без прэтэнзій усе землі на ўсход ад лініі Друя — Навагрудак — Пінск (умоўна).

Як ні абураліся сеймавыя дэпутаты, але яны ўхвалілі адпаведны дагавор і з Прусіяй. Сорам і роспач ахапіў іх, калі Кацярына II забараніла канстытуцыйныя праекты сейма, а ўсю ўладу ў Вялікім Княстве Літоўскім даверыла клану Касакоўскіх. Адзін з іх падпісаў да таго ж спамянуты дагавор. Касакоўскія пачалі пераслед, так бы мовіць, незалежнасць і праціўнікаў. Увесь гродзенскі хаўрус ахапіў жах за адказнасць гвалту. Рашучыя незалежнікі на чале з 33-гадовым палкоўнікам Я. Ясінскім пажадалі захапіць уладу, каб пакараць "мечам" або шыбеніцамі здраднікаў. Каб уцалець і змыць грахі, некаторыя члены гродзенскай дэлегацыі — да прыкладу, славыты Міхал Клеафас Агіньскі, магнат Міхал Радзівіл — рашылі непасрэдна ўзначаліць паўстанне. Іншыя рашылі падтрымаць якабінаў, каб захаваць панаванне з боязі грамадскай помсты (расправы) за непатрытызм. Абедзве плыні выдатна паразумеліся. 23 красавіка 1794 года яны захапілі Вільна, абвясцілі сябе самаўладным урадам і адрозу павесілі Ш. Касакоўскага.

Адбылася звычайная палацавая рэвалюцыя — адна гродзенская хеўра скінула ва ўладзе другую, найбольш агідную. Каб паўсюдна атрымаць давер і падтрымку, паўстанцкая рада абвясціла папулярныя лозунгі вольнасці, роўнасці і незалежнасці. Нягледзячы на сваёй уладзе яна паабяцала тэрор і рэпрэсіі па прычыну: "Хто не з намі, той супраць нас". Натуральна, у Пецярбург абураліся такім учынкам сваіх ранейшых "вечных" сяброў і вырашылі пакараць іх як "предателей и изменников своему Отечеству".

7 і 13 жніўня 1794 года пасля вышчэння ў ВКЛ галоўных сіл паўстання галоўнакамандуючы царскімі войскамі князь М. Рапнін атрымаў царскі загад неадкладна выгнаць інсургентаў за мяжу, за раку Нёман, на прускай штыкі. Найбольш заўзяты гэтым планам фаварыт Кацярыны II П. Зубаў нават марыў "в пять маршей дойти до самого Парижа прежде прочих войск (Пруссии и союзника, — Я. А.) и увенчать восстановление (французской. — Я. А.) монархии". Рапнін схопіўся за галаву. Яго ўразіла, як у Пецярбург "все здесь почитается легким и повелевается везде вперед идти, всех гнать и бить". Які-такі марш, калі з наўных 12 тысяч штыкоў і шабел 3 тысячы кінуты на атрад С. Грабоўскага, які нечакана ўварваўся ў Мінскую губерню!

Які-такі марш, калі атрады так знясілены бесперапыннымі пераходамі па змардаванай зямлі, што "сами жнут и молотят хлеб! Кінуць гэтыя войскі нават на Варшаву — значыла агаліць і абяззброіць тыл. А "здешние жители (на апанаванай беларускай зямлі. — Я. А.) ежели еще не бунтуют, то из страха, а коль скоро войск наших не видят, столь немедленно уже и готовы приступить к бунту". Рапнін вымушаны тлумачыць ваеннаму міністру П. Салтыкову, што "раздел некоторой части земли и со-

вершенное уничтожение целого государства суть две вещи весьма разные", што трэба "не заняты, а так сказать, задавить войсками часть приобретенная нам желаемого и сделать то как можно скорее, не ожидая неверного разрешения дел под Варшавою". Ён ізноў паўтарае, што ў паўстанні мае справу "с общим народным мятежом", што шляхта і мужыкі "при движении войск все покорны и ласковы, а по миновании их те же самые люди опять за бунт принимаются, скопляются в лесах и впадения делают, где слабые команды находят" "...и которых, следственно, выгнать перед собою нельзя, а всегда они будут оставаться в спине войска, выдавая себя за спокойных обывателей"...

Таму ён рашыўся перадаць каманду каму іншаму. Апантанія вызвалілі ў Пецярбург замаркоціліся яго рэзонамі і задумаліся, як разам задушыць войскамі набытае і зняць Варшаву, апырэдыўшы прускага манарха. Канцлер А. Безбародка думаў, што

расчетов и конец дела не так близок, а прежде точного уже решения дел конечно вперед не сунутся".

Ды толькі Фрыдрых не ўдалося правесці на мякіне. Ён спешна кінуў ваяваць Францыю, заняў сваімі войскамі Кракаўскае ваяводства і скіраваў іх на Варшаву. Паміж захопнікамі разгарэліся сваркі адносна ўраўнаважвання доляў акупацыі. Як пісаў Рапнін, за пасаду галоўнакамандуючага саюзнымі войскамі "завелись несогласия между нашими генералами". Лаўры трыумфатара меціў прысвоіць прынец К. Насау-Зіген, які адвёў генерал-паручніка Ферзена і генералу Майнштайну 2 сутак на захоп Варшавы. Кацярына II сулакоіла Рапніна тым, што ніколі не даверыць сваіх войскаў прынец, упэўнена, што ён "более на стороне прусской, нежели на нашей". У выніку таленавіты Суворав першым уварваўся ў прадмесце Варшавы, а Кацярына стала гаспадыняй становішча, што дазволіла ёй дыктаваць свае ўмовы падзелу.

КАНЕЦ ПРАХОДНОГА ДВАРА

лепш даць Фрыдрыху 40 тысяч рускіх штыкоў на працяг вайны з Францыяй, а тым часам паціху замацаваць за сабой захопленнае. Прытым узнік варыянт захавання рэштак Рэчы Паспалітай у якасці буфера з Прусіяй. Безбародка разважыў план непрыдатны, бо пісаў Кацярыне II наступнае.

Найперш, "полюки со всех соседней самые неверные и более всех питают к нам сильную и непримиримую ненависть" (I), бо французскія ідэі так укараніліся сярод іх, што яны "при первом удобном случае учредят по их основан правление" ў незалежнай краіне. Лозунгі ж свабоды і роўнасці выклічуць "разврат в соседях". Мець арганізаваную на такіх небяспечных пачатках Польшчу шкодна, бо "мы имеем прилежащие к Польше губернии (беларускія. — Я. А.), языком и обычаем с нею сходные, откуда зараза легко распространится может далее (у глыб Расіі. — Я. А.). Пагубныя же следствия такового толкования неизстремимы". Далей аказалася, што "держат правление какое нам угодно бессмысленно среди народа непостоянного". Гэта адно знісіліць Расію і ў рэкрутах, і ў грахах. Таму, калі ён, няма іншага выйсця, акрамя "самого уничтожения республики польской разделением ее земель между тремя воюющими державами". Пры выбары лепшага з горшага выгадней прысвоіць 100 тысяч квадратных верстаў (114 тысяч квадратных кіламетраў) з двума мільёнамі насельнікаў. У выніку, заклучаў ён, "получим знатное число народа греческого исповедания, в унию обращенного, и, конечно, легко имеющего возвратиться в соединение с нашею церковью при одинаком языке". Дастаткова толькі нагадаць таму народу, што ён спрадвек праваслаўны, рускі, роднасны моваю і звычайам з жыхарамі ўнутранай Расіі.

Такім чынам, адзінаўладна гаспадарыць у ацалелай Польшчы не шанціла. Рапніна пакінулі пры камандзе, а ў дапамогу яму прыслалі камергера двара М. Панина. Апошні некалі быў паслом у Берліне. Яму пад вялікім сакрэтам загадалі паставіць войскі на Беласточчыне і пад іх аховай правесці рускую мяжу набыцця па лініі р. Буг — р. Нёман — далей па старапрускай мяжы ў Жамойці, "чтоб не дать захватить чего из оной пруссаками или цезарцами". Сам Рапнін ухваліў гэты план, бо гаварыў, што цезарцы "далеки еще по несчастью от своих

16 кастрычніка яна загадала "Костюшку, злого и весьма опасного якобинца, избегаая всякой аспаски... чтобы по дороге не знали, кого везут... ночью тайным образом" даставіць у Пецярбург. Каралю яна загадала трымаць у ізаляцыі і сказаць яму адкрыта, што "раздел Польши уже непременно решен", каб ён не квапіўся надзеямі на знешнюю дапамогу.

На пачатку красавіка 1795 года прускія войскі наблізіліся да сваёй старой мяжы і такім чынам прыйшлі ў непасрэднае сутыкненне з рускімі. У Пецярбург тут жа пацяклі весткі аб таемных прыгатаваннях цезарцаў, якія робяць умацаванні быццам бы "против могущих быть мятежей от их польских подданных", а на справе — для вайны з Расіяй. Казалі таксама, што саюзная Аўстрыя прытуліла мяцежнага Агіньскага і той рыхтуе чарговую дыверсію. Гэта прыспешыла міралюбівага лагадненні. 10 студзеня 1795 года Кацярына II парала Рапніну "снести с Веной и Берлином о будущем жребии Польши". Яна мала сумнявалася "о согласении сих дворов со мною в необходимости уничтожения прежнего политического бытия сего государства, столь предусмотрела трудности и распри, кои впоследствии между ими по поводу уделов, каждый из них присвоит". Каб замірвоіць спрэчку, яна "положила себе правила, основанные на естественной справедливости, на совершенном безпристрастии и на той государственной пользе, которая побуждает меня пешичь сколь возможно о сохранении равновесия в приращении могущества и сил государств, к моему делу прилеглих".

Яна "определила себе ЗАРАНЕЕ", што калі ўсе тры венацосцаў не дамовяцца ладам "никак вступить в точную и положительную условия и обязательства", тады яна змовіцца з тым, хто "в требованиях и желаниях своих окажется ближайшим к собственным моим видам и намерениям". Як на гора, бліжэйшым суседам аказаўся спрытны Фрыдрых, які патрабаваў вывесці рускія войскі з Беласточчыны, здаць яму прадмесце Гродна на левым беразе Нёмана. Кацярына II 18 чэрвеня 1795 года назвала берлінскія дамаганні нахабствам, бо "победами оружия российского приобрели мы право располагать оными областями по лучшему для пользы России усмотрению нашему". Сквапага Фрыдрых яна ўпкіла ў тым, што ён не здолеў сам задушыць паўстанне на сваёй долі і толькі поспехі рускай зброі

"спасли области его от нашествия их. Вместо благодарности начал он отвергать все, что от нас к лучшему спокойствию и к совершенному дружественному окончанию дел польских меж тремя соседственными державами определено". Ён нават наважыўся "согласиться с общими врагами и изменить нам, присоединив постановления в пользу французам". Во які..

Але Кацярына загадала пакінуць Беласточчыну, папярэдне зняўшы яе на тапаграфічныя карты па ўсяму адрэзку ад Буга да вусця р. Нараў, каб "лучшее сведение иметь о той земле, в которой войну вести принуждены будем!" Прадбачылася нарыхтаваць 220 тысяч чвэрцаў мукі і крупл для гэтай вайны. Царскія войскі пакінулі Беласточчыну 16 студзеня 1796 года, размясціліся па лініі: злучэнне р. Нараўка з р. Нараў — мястэчка Гарадок — вёска Кудзіна — мястэчка Кузіна — па р. Ласосна і далей па Нёману. Царскія генералы мелі загад стаяць тут сцяной. Але прускі бок упарта адхіляўся ад р. Ласосна, аспрэчваю нёманскія выспы, патрабаваў правесці раздзяляльную мяжу па р. Свіслач — блізу 25 кіламетраў у глыб расійскай долі.

Пасля зацятай звадак бакі рашылі не ваяваць. Рапнін і Панин адступіліся ад спрэчнага кавалка, але не ступілі гродзенскага прадмесця. Бо Рапнін даказаў на нарадах, што фарштат — частка Гродна і "даже самым городом в древности почитался, как видно из древних привилеев". На тым і паладзілі. 30 верасня 1796 года была падпісана дамова, па якой Гродна з прадмесцем засталіся за Расіяй. Дэмаркацыю агульнай мяжы бакі дамовіліся распачаць 12 мая 1797 года. Рэч Паспалітая знікла, перастала быць праходным дваром. Так вольна адбылося трэці і апошняе "ўз'яднанне" заходнебеларускіх зямель з царскай Расіяй.

Што тут добраахвотнага — няхай мяркуе чытач. Аднак я заўважу наступнае. Існуе дактрына аб тым, што Рэч Паспалітая ўяўляла перад сваім сконам анархічны лад, прыдатны для замежнай агрэсіі. Тэрмін Рэч Паспалітая пераводзяць словам рэспубліка і нібыта свабодна-дэмакратычную краіну проціпастаўляюць ваяўніча-агрэсіўным суседзям, у першую чаргу Расіі. А вось сама Кацярына II казала, што пры такім ладзе "только негодия чувствуют себя... хорошо, потому что набивают карманы и никто их не наказывает". Яна мела рацыю, бо народныя падаткі і рускімі рублямі кішэні набівала купка вальможжаў, якія адным росчыркам пярэ, ад імя ўсяго польскага ці літоўскага народаў, у якасці сеймавых дэпутатаў ад тых народаў аддавалі (прадавлялі) каханую Айчыну і любячы народы то аднаму, то другому наезніку, а потым крывадушна енчылі на чужаземную дэспатыю, галасілі з вераломнага гвалту чужынцаў. І ўсё тое — у імя захавання свайго самаўладства пры вольных рэжыме, пад шыльдай модных ідэй і лозунгаў.

Менавіта супраць такіх перараджэнцаў хацеў скіраваць тэрор і сацыяльную помсту ў паўстанні 1794 года якабінец Ясінскі. Гэта ён заявіў, што дастаткова павесіць 100 здраднікаў, каб зрабіць шчаслівым астатнія 6 мільёнаў. Яму хопіць 10-тысячнага войска, каб "цудаў нарабіць". Тады ў імя незалежнасці і волі павесілі некалькі саноўнікаў. Большасць паноўна Літвы так гэтым напалохалася, так жахнулася відам шыбеніц, што палічыла неўпасцівым для "сাপраўднага паляка" брудзіць рукі ў крывы сваіх здрадлівых суайчыннікаў. Застрашаная прывідамі французскай Вандэі гэтая зная не дала Ясінскаму патрэбных касінераў, каб ён не нарабіў грамадскіх цудаў. Таму літоўскае панства не працівілася выратавальнаму для сябе дзеянню штыкоў царскай Расіі.

Аднак у 1902 годзе такі ж аднадумца Ясінскага заявіць: "Дайте нам организацию революционеров, и мы перевернем"... А можа хопіць варочаць у імя цудоўнай будучыні, выступаць ад імя ўсяго народа, узбуйняць і аб'ядноўваць па праву гістарычнага падабенства? Няхай народы гэта робяць самі.

Яўген АНІШЧАНКА,
кандыдат гістарычных навук.

(Працяг.
Пачатак на 1-й стар.)

Аўтабіяграфія зрабіла на мяне добрае ўражанне, напісана цікава, змястоўна і можа ў такім выглядзе пайсці да друку. За выключэннем апошніх двух старонак. Проста ніхто не дазволіць друкаваць іх у такім выглядзе.

Я разумею Вашы пачуцці, боль, крыўду, разумею, што такое не забываецца. Але папрашу пра гэта сказаць як-небудзь інакш... Яшчэ Іван Дарафеевіч параіў таксама змяніць назву.

І сапраўды, цяжка сабе ўявіць, каб у 1967 годзе Галоўліт прапусціў у друк нешта такое, аб чым пісала ў канцы свайго нарыса пэзтка. Дарэчы, магчыма, гэта наогул першая аўтабіяграфія Ларысы Геніюш. Напісаная, што называецца, на адным дыханні, вельмі суровымі фарбамі, месцамі надзвычай пэзтычна, аўтабіяграфія завяршалася на песімістычнай ноце. Тады гэта не было прынята, аніж не стасавалася да аптымістычнай, а часам і зусім саладкавай літаратуры сацрэалізму. Адчуваецца, што пэзтка не даравала тагачаснаму рэжыму беззаконні, дапушчаныя ўладамі адносна яе самой і яе блізкіх. Прыніжэнні, несправядлівасці працягваліся і ў Зэльве, пасля вяртання з лагераў.

Мужны і бескампрамісны чалавек, Ларыса Антонаўна не магла змаўчаць пра гэта. Але такое было не для тагачаснага друку. Яна, відаць, і сама гэта разумела, але правіць і выкрэсліваць нешта, што лічыла прынцыповым, яна не магла, таму адказала Івану Дарафеевічу — хай гэты дакумент паляжыць пакуль ды пачакае лепшых часоў. Таму трэцяя кніжка пісьменніцкіх аўтабіяграфій "Вытокі песні" (1973) выйшла без аўтабіяграфіі Ларысы Геніюш, а арыгінал яе жыццяпісу і машынапісны экзэмпляр, перасланы Іванам Дарафеевічам, так і засталіся ляжаць у асабістым архіве Ларысы Антонаўны, які зараз захоўваецца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі АН Беларусі. І вось, здаецца, новыя часы надышлі. Чытач можа азнаёміцца з гэтым цікавым дакументам. Шкада толькі, што Ларыса Геніюш не дачыла да гэтага. Тэкст рукапісу падаем з арыгіналу, праўкі і скарачэнні, зробленыя М. Прашковічам, мы знялі. Беражліва перадаем усе асабівыя аўтарскія стылістыкі, звязаныя з народнымі гаворкамі родных мясцін Ларысы Антонаўны. Амаль поўнацэнна захаваны правапіс пэзткі, толькі дэнідзе прастаўлены знакі прыпынку. Падаем таксама некалькі рэдкіх здымкаў з асабістага архіва Л. Геніюш. Ну дык вось — "Сто ранаў у сэрца" да ўвагі чытачоў!

Яніна КІСЯЛЁВА.

Ларыса ГЕНІЮШ

СТО РАНАЎ У СЭРЦА

Нарадзілася я ў 1910 годзе ў сваёй зямлі з дзядоў і бацькоў Беларусі. Дзед мой, Павел Францавіч Міклашэвіч, паходзіў з Крынак. Паспеў ён яшчэ адрабіць 6 дзён паншчыны, а пасля прадаў сваяго 1/2 участка зямлі (было іх два браты), да гэтага пазычыў грошай на банк і купіў сабе харошы маёнтак Астпакаўшчыну. Кажуць, што дзед мой пасьвіў гоўцы і знайшоў скарб, за які пасля і купляў сабе зямлю. Я ў гэта не веру. Ён быў працавіты і разумны чалавек, пры тым славёўся сваёй чэснасцю. Быў амаль непісьменны, ледзь-ледзь мог каравенька падпісацца. Іншай мовы не ведаў, акрамя беларускай, і да смерці еў дзеравяно лажкаю, каб не апарыць сабе языка. Дзед мой ажаніўся ў 18 гадоў з Марфай з Чамяроў, якой было 16 гадоў. Было ў іх нешта 16 дзяцей, з якіх жыло 8. Пасля Астпакаўшчыны дзед мой купіў яшчэ Гудзевічы. Іх праіграла нейкая графіня ў карты, і дзеду яны прышліся нядорага. Кажуць, што тая графіня вельмі хацела вярнуць сабе Гудзевічы, але дзед мой іх не адпрадаў. Графіня яго праклінала, а ён лічыў, што яна гэтай зямлі не варта. Калі тата мой вярнуўся з далёкай японскай вайны, дзед ажаніў яго і купіў, на гэты ж віленска-тульскі банк, яму Жлобаўцы, каля старога мястэчка Воўпа. Там я і нарадзілася. Здавалася мне, што я паўстала з жытоў, з неба і траў, а перадусім з любай беларускай мовы, на якой ласкава звярталіся да мяне бацькі, старэнкая няня і іншыя. Мне было светла і добра, але хутка забралі тату на вайну.

дзіліся да нас сваякі, бо ўсе мы сабраліся бліжэй сябе, успаміналі мінулае... Пра суды і зямлю, пра пасты і бабіны маліты, пра тое, як збіраліся восенню ў Крынках і дзье нядзелі маліліся за памершых, як з'ядалі кадушку насоленай бараніны і выпівалі не мала гарэлкі. Аб тым, як баба Марфа ўспамінала паўстанцаў, якія, акрываўленыя і раненыя, палілі ў іхняй печы паперы, як пра дзед мой, лясун Чамер, памагаў ім. Расказвалі пра дзівы і духі, якія вельмі актыўна, паводле іх слоў, умешваліся ў жыццё гэтых сем'яў. Гутарылі пра Бе-

Гімназія, які ўсе школы тагды, была польскай. Я была дачкой паноў, і да мяне адносіліся добра, але вось усіх харошых маіх землякоў лічылі толькі слугамі і мужыкамі. Мучылі мяне роздумі аб тым, што кожны родзіцца маленькі і голы, і як жа розна кожны абрастае тым шчасцем у жыцці. Якая ж няроўная, несправядлівая доля! Я глядзела на свой харошы народ, які дзялілі рэлігіямі, штучна творачы з нашых каталікоў палякаў, хаця адвечнай іх роднаю мовай былі толькі беларуская мова. Гэта было зусім не ў духу Хрыста, і я

Здымак з пражскага перыяду жыцця Ларысы ГЕНІЮШ.

парусь сваю з тугою, з вялікім каханнем і толькі мілаю роднаю моваю, зусім не так, як гутарылі з чужымі. Рваліся ўсе дамоў, рабілі пляны, што будаваць, дзе сеяць, якое заводзіць быдла ды коні. І я гарача кахала тую зямлю і чакала паварту дамоў разам з усімі.

На сваю радзіму мы вярнуліся ў 1919 годзе. Ехалі й зноў коньмі праз пустыя вёскі, дзе хаты былі без дзвярэй і без вокан, са стрэхаў расла крапіва, а вакол шумелі кустарнікі. Пуста было і ў нас на падворку. Стаялі абсмаленыя мурны і захаваліся толькі адна старая, маленькая хата. Было многа грыбоў і малавата хлеба. З бежанства вярталіся людзі, ніхто ім не памагаў. Супрагаю гаралі зямлю, аднаўлялі хаты, пралі-ткалі і нежк жылі. Мяне аддалі вучыцца з пачатку ў Гудзевічы, а пасля ў Ваўкавыск, у гімназію.

У Ваўкавыск я заўсягды ехала не ахвотна. Цяжка мне было пакідаць зялёныя ці заснежаныя Жлобаўцы, сваю сям'ю, дзе ўжо нарадзіліся брацікі. Да болю мне было сумна без ветру ў палёх, без сялян і без дрэваў. Навука давалася мне лёгка, але зямля клікала мяне, моцна трымала ў зялёных руках маё сэрца, змушала думаць і параўноўваць.

пачала бачыць розніцу між Богам і клерам. Колькі ж можна дзяліць, разрозніваць і ўнікаць мой народ, думала я тагды. Цяжка было беларусам вучыцца. З пачатку вучыліся чужой мовы, а пасля ўсяго іншага на чужой мове. Чужыя прыносілі нам малітву і навуку, толькі на "панскай" іхняй мове, унікаючы нашу Скарынаўскую. Каб здабыць беларусу сярэдняю асвету, часта трэба было выракацца народнасці і рэлігіі. Я не выраклася нічога, асабліва не выраклася маяго народу і яго долі. Я кахала яго, як кахаюць родных бацькоў ці найбольшую дабрату, ці найвышэйшую праўду. Я была жывою часткай яго, багатая яго грунтоўнай культурай, ласкавая яго дабрывай і сільная для змагання з яго горам. Як зачараваны недругамі волат, ляжаў на вузкіх палосках Скарынаў народ і не меў магчымасці ісці шляхамі вялікага продка. Я верыла ў свой народ, і толькі мне хацелася некалі ўбачыць, якіх поспехаў дасягне ў школе пастух і як успрыме свято жывых ведаў служанка. У той беспрасветны час гэта толькі былі летуценні і гутаркі з месяцам.

(Працяг будзе).

АДРАДЖЭНСКАЯ ПОСТАЦЬ У БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

(Працяг.
Пачатак на 1-й стар.)

Не паглынуў Драздовіча палыні: знайшлі яшчэ аўтограф шчырасці. Растыражыруйце яго цудоўны млын І млынара яго разафішыруйце. ...Растыражыруйце тады альбом з касмічнымі муроўкамі І лікамі. ...Растыражыруйце яшчэ не мёртвы кут: І нашы продкі скрозь туман праявляцца. ...Растыражыруйце яго "люблю..." ...Растыражыруйце натхнення ўзрод...

І мастакі суполкі "Пагоня" разам з іншымі мастакамі адгукнуліся на гэты палымяны заклік Сяргея Панізьніка. Яны ў літаральным сэнсе шчыра і эмацыянальна, кожны ў меру свайго таленту і стылістычнай манеры, "растыражыравалі" рэшткі цудоўнага млына і мясціны яго млынара. У іх творах мы ўбачылі любімыя Язэпам краваіды былога засценка Пунькі, дзе жыў і пахаваны Я. Драздовіч і яго маці, і ціхая завадзі пакручатай рачулки Мнюты, старажытныя курганы Вялец, каменныя і металёвыя крыжы ў Падсвілі; увогуле прыгожыя мясціны Глыбоччыны, сходжаныя мастаком у наваколлі Германавіцкага і Лужкоўскага касцёлаў XVIII стагоддзя, і жывапісныя камяністыя пагоркі з буйнымі валунамі марэннага перыяду, пакінутыя тут падчас адыходу ледніка. Сярод іх Я. Драздовіч вылучыў групу валуноў, якія мясцовы люд называў "Стадолішча". Менавіта яго неаднаразова маляваў і графічна рысаваў мастак у сваіх творах.

Але чым яно так забіла і цікавіла Я. Драздовіча? Гэтае пытанне паспрабаваў высветліць скульптар А. Шатэрнік.

"Стадолішча" ўяўляе тры камяністыя глыбы, жывапісна размешчаныя ў прасторы, з іх дзве — звычайныя валуны са сваімі рэльефнымі адмецінамі, а трэцяя — так званы следавік з выявай следа ступні. Адзіночныя следавікі мастакі бачылі тут і ў іншых мясцінах. А. Шатэрнік успрымае іх "нібы ўмыслова звальцішыміся з неба". На мой погляд, назва "Стадолішча" блізка па гучанню ангельскай назве Стонхэндж. Вядома, што ў Заходняй Еўропе менгіры часта пакрываліся рэльефамі і ім людзі пакланяліся. Магчыма, што і следавікі Глыбоччыны і тое ж "Стадолішча" таксама былі месцамі, куды прыходзілі пакланяцца нашы прашчурны ў эпоху бронзы і паганства. І хтосьці з іх выбіў гэтыя выявы на камянях. Вывучаючы багатыя на прыродныя помнікі мясціны Глыбоччыны, сучасныя мастакі лепш зразумелі захапленне Я. Драздовіча археалогіяй, астраноміяй.

Убачыўшы пры дарозе на Германавічы вялізны камень, скульптар Шатэрнік вырашыў выбіць на ім рэльеф, які гэта рабілі людзі ў эпоху бронзы на менгірах. Ён па-мастацку адлюстравыў на ім шлях Драздовіча ў гэтых мясцінах і рэльефна выбіў на камені раней маляваны Язэпам сцяг з гербам "Пагоня". Гэтым самым А. Шатэрнік стварыў своеасаблівы манументальны помнік Я. Драздовічу, з якога будзе пачынацца турыстычны маршрут па яго мясцінах. І кожны, хто будзе ехаць ці ісці па гэтай дарозе, даведаецца пра ўраджэнца тутэйшых цудоўных мясцін — таленавітага творцу Язэпа Драздовіча.

Пленэр доўжыўся ўсяго дзе-

сяць дзён, на працягу якіх 15 мастакоў і мастакоў-выкладчыкаў Беларускай акадэміі мастацтваў, а таксама Мінскай мастацкай вучэльні — М. Аўчынінкаў, П. Багданаў, І. Барадуліна, Г. Горава, М. Купава, А. Марачкін, А. Маціевіч, В. Маркавец, Ю. Піскун, В. Сулкоўскі, С. Цімохаў, А. Філіповіч, А. Шатэрнік, В. Шчасны і В. Шылко наведвалі мясціны Я. Драздовіча і стварылі шэраг твораў, якія выставілі ў невялікім пакойчыку філіяла Германавіцкага музея культуры і быту, што знаходзіцца ў сядзібе саўгаса "Гарадзец". Атмасфера драздовічэўскіх мясцін і краваідаў, асабліва сустрачы з людзьмі, якія яшчэ памятаюць Драздовіча, аказала вялікі эмацыянальны ўплыў на мастакоў, закрунула патаемныя куточки іх сэрцаў, запала ў іх душы і спрыяла шматлікім асацыятыўным адлюстраванням усяго гэтага ў творах.

Іх выстава адкрывалася інсталяцыяй А. Марачкіна з прарочай назвай Драздовіча "Мяне яшчэ пашукаюць". Яна ўспрымаецца як своеасаблівы скульптурны помнік "дзядзьку Язэпу" (так яго называў С. Панізьнік), утвораны з каменя, падабранага з падмурка засценка Пунькі, моранга дуба, выяўленага ў рачульцы Мнюты, і арыгінальна скампанаваных у вертыкальную кампазіцыю.

Прыгожыя і эмацыянальна ўспрынятыя лірычныя краваіды, прысвечаныя драздовічэўскім мясцінам, напісалі М. Аўчынінкаў, П. Багданаў, В. Сулкоўскі, А. Маціевіч, Ю. Піскун, В. Філіповіч, С. Цімохаў. Але кожны ўбачыў і адлюстравыў гэтыя краваіды па-свойму. Вельмі цікава было б больш падрабязна прааналізаваць гэтыя творы, але шэраг гадзіна, у якую мы аглядалі выставу, і невялікі час, адпушчаны на асабістае знаёмства з творами, гэтак заміналі.

Тым не менш першыя ўражанні далі магчымасць заўважыць, што С. Цімохаў, напрыклад, паспрабаваў зазірнуць з вышыні на гэтыя мясціны вачыма таго ж Драздовіча, які нібы ў сне пралятае над імі. Ю. Піскун убачыў нейкія таямнічыя правы ў засені ліпавай алеі Пунькаў, у стромкім палёце птушак, ва ўкрыжаваннях на могілках, якія нараджаюць і ў гледача розныя асацыяцыі, які ў самога мастака, які напісаў іх у вельмі экспрэсіўнай стылістыцы, раней яму ўласцівай.

В. Маркавец напісаў карціну-краваід, у якой адлюстравыў пад высокім блакітным небам з прыгожымі белымі аблокамі славуты камень Драздовіча ў той момант, калі А. Шатэрнік выбіваў на ім рэльефную кампазіцыю "Шлях Драздовіча". Арыгінальна выканаў Маркавец і краваіды з Германавіцкім касцёлам і Пунькамі, размешчанымі ў цэнтры нібы традыцыйных для творчасці Драздовіча маляваных дываноў, тым самым аддаўшы павагу яго памяці.

Цікава выставіўся на пленэры Валеры Шчасны двума творами, напісанымі ў рознай стылістычнай манеры. "Касцёл у Бабруйску" адлюстравывае натурную выяву прыгожага, камерных маштабаў храма. А вось карціна "Крыж" падалася мне вельмі арыгінальнай з-за яе кампазіцыйнай пабудовы. Убачыўшы ўпершыню на далёкім нізкім гарызонце мясцовы каменны крыж, мастак нібы ўбачыў яго шматкратны адлюстраваны на небе, якое цалкам закрывалася імі, і, здаецца, крыжы пакрыюць ужо ўсе высокае неба над Беларуссю. Такое кампазіцыйнае рашэнне выклікае асацыяцыі аб крыжовым пакутніцкім лёсе Беларусі на працягу двух апошніх стагоддзяў.

(Заканчэнне на 8-й стар.)

ПАМ'ЯЦІ АНДРЭЯ СНІТКІ

(Заканчэнне.
Пачатак на 1-й стар.)

Пра Андрэя Снітку і яго сям'ю ведаем надзвычай мала. Беларуская Савецкая Энцыклапедыя пра гэтага абшарніка і асветніка паведамляе: "Снітка Андрэй Канстанцінавіч (1866 — 13.3.1920), археолаг і краязнавец. З дваран. Скончыў Рыжскі політэхніч. ін-т. З 1908 сакратар, з 1909 старшыня Мінскага царк. гісторыка-археалагічнага к-та, удзельнічаў у выданні "Мінскай старыны", падрыхтаваў да друку 4-ы выпуск, у якім апісаў дакументы Слуцкага Свята-Троіцкага (Трайчанскага) манастыра. Узначальваў Мінскі царкоўна-археалагічны музей. З 1915 у Глухаве Чарнігаўскай губерні, настаўнік гімназіі. Аўтар гісторыі Слуцка (рукапіс у архіве Ін-та гісторыі АН БССР) і артыкулаў пра гісторыю Беларусі..."

Амаль такія ж звесткі пра Андрэя Снітку і ў аднатомнай энцыклапедыі "Археалогія і нумізматыка Беларусі". Праўда, да азначэнняў "археолог, краязнавец" энцыклапедыя "Археалогія..." дадае яшчэ: "этнограф, музейзнаўца". Удакладнены ў гэтым выданні і час заканчэння Рыжскага політэхнічнага інстытута — 1888 год. Ёсць у энцыклапедыі "Археалогія..." і іншыя падрабязнасці, але нязначныя. Прыкладам, паведамляецца, што Андрэй Снітка зрабіў даследаванні ў Тураве, апісаў Нікольскую царкву ў Смалявічах, Мінск XVIII стагоддзя, склаў радавод князёў Алелькавічаў і іншых.

Для энцыклапедычнай даведкі можа і дастаткова звестак. Але ж чалавек пражыў жыццё больш шматфарбнае, чым расказвае энцыклапедычная даведка пра яго. Дык хто пра гэта зараз расказае? Пытанне зусім не рытарыч-

нае. Наймалодшая з Сніткавых дзяцей дачка Вера нарадзілася ў 1901 годзе. А зараз 1996-ты, канец стагоддзя. Якраз так Бог даў, што лёс ашанаваў яе для Беларусі. То хто лепей, як не дачка Андрэя Сніткі спадарыня Вера, раскажа пра ўсе драбніцы побыту Сніткаў...

...Мой тата нарадзіўся ў Вільні з шлюбу Канстанціна Сніткі з Марыяй з Пузыроўскіх. У іх адразу нарадзілася двое дзяцей — мой тата Андрэй і яго сястра Каця. Яны былі блізнікі. Дзеці рана асірацелі. Калі Андрэю і Каці было па шэсць гадоў, памёр бацька, а яшчэ

сэрцовую хваробу, быў сардэчнік, то часта ездзіў на кані верхам. Гэта ж вельмі рамантычна ездзіць на конях! Браты мае любілі не толькі ездзіць, але і купаць коней у Гуі.

Тата лічыў, што дзяцей лепей вучыць дома. Мяне ж не аддавалі ў школу да чацвёртага класа. Тата любіў музыку, тэатр. Да 1911 года мы жылі на Прэабражэнскай. У 1911 годзе пераехалі на Вясельную — цяпер яна, здаецца, Першамайскай завецца. Там была вялікая, 13 на 14 аршынаў зала... Драўляная разная столь, вакханкі. Брат

тады казалі, пад лазарэт. Дваццаць жаўнераў і чатыры афіцэры лячылі свае раны ў нашым доме. Мама ім вельмі спагдала, пісала ім пільмы. Наш Сева таксама быў на вайне. Мы ўжо ведалі, што ён загінуў...

У 1915 годзе мы выехалі з Беларусі на Украіну — у Глухаў... З сабой узялі толькі самае патрэбнае, самае неабходнае: пасцель, посуд. Усё астатняе: бібліятэку, карціны, мэблю пакінулі тут. Тата так меркаваў: "Хай усё так застаецца. Не можа быць такога, каб глум тут чыніўся. Ім жа, небаракам, — так ён казаў пра ваякаў — дзесь жыць трэба... Вось і будучы жыць... Хіба ім утульнасць зашкодзіць?!" А тут жа першыя казакі ўсё паздзіралі, паздзіралі, расцягнулі, разрабавалі... Кнігі, карціны...

Мой тата, апроч усяго, добра маляваў. Неяк быў захварэў Сева, і тата перамаляваў Панцеляймона Лекара. А от яшчэ цікава. У Мінску была драўляная цэркаўка. А ў гэтай цэркаўцы абраз трох святых — Антоні, Іаана і Яўстафа. Тата і гэты абраз з галовамі трох святых перамаляваў і ў Радашкавіцкую бажніцу прывёз... Тата і смерць сваю праз маляванне прыняў. Было ўжо гэта ў Глухаве. Рыхтаваўся якісь спектакль, а тата ўзяўся дэкарацыю маляваць. Маляваў на падлозе. Дэкарацыя тая была такая вялікая, што яму давалося тужыцца, дацягвацца да сярэдзіны. А сэрца не вытрымала... Там, у Глухаве, яго і пахавалі. Але магілка ягоная не ацалела. Апошняя вайною ў яе патрапіла бомба ці снарад... Мне пра гэта людзі пісалі...

Я пацікавіўся ў Веры Андрэеўны, а калі ж нарадзіўся яе тата: у нашых энцыклапедыях пазначаны толькі год народзіў, але няма ні чысла, ні месяца. А гэта нікуды не варта, гэта пры жывой дачцэ! На жаль, Вера Андрэеўна даты народзінаў свайго бацькі не памятае. То можа памятае, калі ягоныя імяныны правілі. Але і гэтага Веры Андрэеўне не прыгадваецца. "Даўней гэтаму асаблівага значэння не прыдавалі", — тлумачыць яна. Адно толькі выказвае меркаванне. Гэта магло быць чысла 13-га снежня, калі па календары выпадае імя Андрэй. Блізкае ля гэтай даты імя Кацярына, імя ягонай сястры. То, магчыма, гэта і ёсць дата нараджэння Андрэя Сніткі. Ва ўсякім разе сёлета яму споўнілася б сто трыццацятая гадавіна з часу ягоных народзінаў. Гэта дакладна. Паміж іншым у газеце "Наша Слова" за сёлетні год у календарнай выбарцы "Даты і падзеі ў ліпені", якую вядзе Здзіслаў Сіцька, прамільгнула паведамленне, што Андрэй Снітка нарадзіўся 19 ліпеня. Калі гэта так, то гэтую дату варта ўвесці ва ўсе нашы даведнікі. Вера ж Андрэеўна нічога пэўнага пра гэтую дату сказаць не можа.

Уладзімір СОДАЛЬ.

НА ЗДЫМКАХ: Канстанцін Снітка з дзецьмі. Фота 1866—67 г.г.; Андрэй Снітка-гімназіст.

ГАСПАДАР КАЛЬСБЭРГА

праз наступныя шэсць гадоў змерла і іхняя матуля — Марыя Аляксееўна, і апекуном асірацелых дзяцей стаў колішні прафесар Віленскага ўніверсітэта, вядомы віленскі цэнзар Павел Кукальнік. Чаму Кукальнік? Адна сястра Паўла Кукальніка была замужам за Сніткам. Апякунства гэтае было шчырае і сардэчнае. Гадавалі Кукальнікі Сніткавых дзяцей як сваіх, дбалі пра іхнюю будучыню, далі ім добрае свецкае выхаванне.

Тата мой быў даволі буйным землеўласнікам, абшарнікам. Дзеля гэтага ён скончыў сельскагаспадарчы факультэт. Яму, апрача Кальсбэрга, які лічыўся маэнткам, належала пад Радашкавічамі шмат розных фальваркаў. Зямля была адзінай крыніцай ягоных даходаў, прыбыткаў. Але галоўны ягоны занятак — археалогія, гісторыя. Гэтым ён моцна захапляўся, гэтым ён шмат займаўся. Праз гэта ён меў вялікае знаёмства з вучоным светам.

Хоць мы і замужна жылі, але тата вельмі не любіў раскошы, лішніцы. Лічыў, што раскоша асабліва шкодная для дзяцей. Згадаю такое здарэнне...

Мама мая, як і ўсе мамы, хацела, каб мы, дзеці, як мага найбольш строіна глядзеліся. Рупілася, каб мы шыкоўна былі апранутыя. А тату гэта не вельмі падабалася. Пашылі мне неяк паліто зімовае — такое чырвона-аксамітнае, з белым мехам, футрам. Ідзем мы неяк раз па Мінску. Я такая мардасценькая, як лялька. А нехта з стрэчных менчукоў не вытрымаў і сказаў: "Ах, такая дэвушка богатая!" Я пачала прыемна ўхмыляцца. Тату гэта вельмі не спадабалася. Сказаў, каб чырвонае, аксамітнае з белым мехам паліто замянілі на больш сціплае. Та-тава слова было закон, давалося падпарадкавацца, прыслухацца да ягонае парады. Такі ж ён быў патрабавальны і да хлопцаў, маіх братоў: захацелі яны неяк злазіць плячоўку ці корт. А тата ім на гэта: "Самі зрабіце!"

У нас быў культ каня. На конях ездзілі ўсе. Ездзіла і я. Часта наезджвалі да нас і госці. Яны таксама любілі конны шпальцыр. Не злазіў з каня і тата. Ён меў

КОПАТУНСКІ, ПЕУРЫ і ВАСЦЯНСКІ.

мой па той зале на веласіпедзе ездзіў. У той зале ладзіліся розныя сустрэчы, музычныя вечарыны. Аднаго разу ў гэтую залу запрасілі хор Тэраўскага. Гэта вельмі ўразіла харыстаў. Такую запрасіну яны ўспрынялі як павагу да беларускай песні. Тэраўскі сказаў: "От цяпер і беларуская песня выб'ецца ў людзі". Дапамагаў тата з дзядзькам Уласавым ладзіць грамадскае і духовае жыццё ў Радашкавічах і Кальсбэргу. Быў ён спагадны да людзей, да людскога гора. Раней часта надараліся пажары. Пагарэльцы з гора рвалі на сабе валасы, а суседзі сучышалі: "Не бядуць Снітка паможа!" Ён напраўду ўсім памагаў. Каму грашыма, каму дрэвам. Нікога не пакідаў без увагі. У нас жа ў ваколіцах Радашкавічаў была палова хрэснаікаў. І на асвету ён няможа ахвяраваўся. Агульнавядомы факт, калі тата пад гарадскую вучэльню ахвяраваў свой дом у Радашкавічах. У 1914 годзе пачалася вайна, дык тата паўкватэры аддаў пад шпіталь, ці, як

НАВІНЫ
КУЛЬТУРЫ

"Мастакі супраць СНІДУ" — так называецца выстава, якая адкрылася ў Рэспубліканскай мастацкай галерэі. На ёй прадстаўлены работы сямі маладых беларускіх мастакоў. Гэта першая акцыя такога тыпу.

НА ЗДЫМКУ: мастакі Таццяна РАДЗІВІЛКА, Канстанцін СЕЛІХАНАЎ і Павел ЮНАЎ прадставілі свае работы на гэтую выставу.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ.

МАЭСТРА РОЎДА

Павіншаваць з 75-годдзем маэстра Віктара Роўды ў Белдзяржфілармоні сабралася музычная грамадасць усёй рэспублікі. Прыбыло больш дваццаці хораў. З прывітальнымі адрасамі выйшлі мітрапаліт Мінскі і Слуцкі, Патрыяршы Экзарх усяе Беларусі Філарэт, першы намеснік міністра культуры Уладзімір Рыпатка, які зачытаў артысту віншаванне ад Прэзідэнта рэспублікі, пасланец ад Вярхоўнага Савета, пасол Літвы, рэктар Акадэміі музыкі, рэктар Акадэміі мастацтваў, саратнікі, сябры, прыхільнікі, вучні — некаторыя спецыяльна прыехалі на ўрачыстасць з іншых краін. Шчырасць, цеплата, гумар былі амаль як у сямейным коле. У Роўды (што адпавядала, вядома, асобе і таленту) быў размах дзяржаўны. Чалавек унікальны. Чалавек легендарны. Мэтр беларускай культуры. Гонар нацыі. Яго любяць. Яму апладзіруюць. Яго баяцца. Яму падпарадкоўваюцца, у яго вучацца, таму што і сябры, і ворагі разумеюць: лепшага харавога дырыжора, чым Роўда, у нас пакуль няма.

Калі ён, стары-леў, вялікі і прыгожы, з німбаем з белых кучараў, велічна і дастойна дзве з паловай гадзіны стаячы прымаў віншаванні, а ў канцы выйшаў, як нічога і не было, падцягнуты і элегантны, і прадзірыжыраваў амаль тысячным хорам, усе адчулі магутнасць харавога спеву, музыкі і сілу таленту Роўды.

МОДА

У Мінску ў Беларускам цэнтры моды адбылася штогадовая метадычная нарада з паказам перспектыўнай калекцыі мадэлей вясна — лета-97.
НА ЗДЫМКАХ: у час паказу мадэлей.

Фота Генадзя СЯМЕНАВА.

Рэдактар
Вацлаў МАЦКЕВІЧ

ЗАСНАВАЛЬНІК:
Беларускае таварыства па сувязях
з сусайчыннікамі за рубяжом
(таварыства «Радзіма»).

НАШ АДРАС:
220005, Мінск, праспект
Ф. Скарыны, 44.

Тэлефоны: 33-01-97,
33-02-80, 33-03-15, 33-16-56,
33-07-82.

Пазіцыя рэдакцыі і аўтараў,
матэрыялы якіх друкуюцца на старонках
«Голасу Радзімы», не заўсёды супадаюць.

Газета набрана, звярстана і
аддрукавана ў друкарні
«Беларускі Дом друку».
(220041, г. Мінск, пр. Скарыны, 77).
Тыраж 3 000 экз. Індэкс 63854. Зак. 1306.
Падысана да друку 2.12.1996 г. у 12.00.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 81.

Мікола АЛТУХОЎ

МАСТАК

Пад вокнамі парьпвае.
Клапоціўся ўсур'ёз
І лісцейка на шыбах
Намаляваў мароз.

Відаць, лісткі бярозы,
А можа, бузіны!
Што ж, выйшлі ў мароза
Забаўнымі яны.

Світальнаю парою
Гарэзлівы дзядок,
Нібыта крапівую,
Мне шчокі, нос аблѣк.

Не ведаў я калісьці,
Ды звездаў на зары,
Чыё, якое лісце
Намаляваў стары.

ЗАВІРУХА

Дубы не журацца над рэчкаю,
Рупліва ловаць белы пух
І, яркім інеем расквечаны,
Лес дачакаўся завірух.

Марознаю духмянай раніцай
Над жаўцізнай пажухлых траў
Завеі ўспомніць намагаюцца
Мелодыю, што шпак спяваў.

Успамінаюць песні шчырыя
Каля бярозы і сасны,
Нібыта клічуць птушак з выраю
Сюды задоўга да вясны.

Звіняць яны і каля берага,
І ў гушчарах пляюць сівых,
Каб бачыў лес у снах цяперашніх
Сваіх салітак веснавых.

ЦІШЫНЯ

Лес маўчыць,
Толькі глуха сумуе,
Калі вецер вяршыні кране,
Нібы ўспомніць красу веснавую
І ўздыхне на ўсе грудзі свае.

Трэсне сук, нібы стрэл пралунае,
А паломкі нідзе не відны.
Чуеш —
Дзяцел цвікі забівае,
Рамантуючы лес да вясны.

АДРАДЖЭНСКАЯ ПОСТАЦЬ
У БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

Тэма крыжовага лёсу Беларусі праяўляецца па-рознаму ў многіх сучасных мастакоў. Але твор В. Шчаснага падаўся мне самым удалым на гэтую тэму. Нягледзячы на камерны машаб палатна, карціна глядзіцца манументальна і велічна, гэтак спрыяе і ашчадна абраны вечаровы сіне-бэзавы каларыт.

Звярнулі на сябе ўвагу творы дзвюх маладых мастакаў — І. Барадзілінай і Г. Горавай. Апошняя напісала прыгожы краявід «Сінагога», на якім адлюстраваны рэшткі калісьці вельмі прывабнага храма. Своеасаблівай карцінай «Памінкі па Я. Драздовічу» ўшанавала Ілона Барадзіліна памяць земляка свайго бацькі — паэта Рыгора Барадзіліна. Карціна ўяўляе асацыятыўнае ўспрыманне мастаком памінальнай трызны. Яна напісана з адваротнай перспектывай у зялёна-фіялетавым каларыце, дзе буйнымі планами на ўсю прастору палатна пададзены стол і крэсла, а посуд на сталае вылучаны дробнымі плямкамі.

Як заўсёды, палітычна-завострана

напісаў свой твор «Двухгаловы драпежнік» Мікола Купава, алегарычна адлюстрававшы гістарычны падзеі далучэння беларускіх зямель пад крылы расійскага двухгаловага арла, які скінуў карону з сімвалічнай выявы Беларусі ў выглядзе жанчыны ў белым адзенні... Пад яго ж крыламі апынулася і наша культурная спадчына — руіны наваградскага замка.

Выканаць другі заклік паэта С. Панізьніка — «разафішыраваць» творчасць Язэпа Драздовіча на першым пленэры не ўдалося. Гэта можна будзе здзейсніць пасля арганізацыі шэрагу падобных пленэраў, якія вырашана праводзіць тут штогод, загадзя шукаючы фундатары. Многія творы мастакаў падаравалі мясцоваму музею. На заканчэнне варты прыгадаць, што «...у бочку мёду была дабаўлена лыжка дзёгцю»: мясцовае начальства не дазволіла вучням старшых класаў тутэйшай школы прыйсці ў музей на сустрэчу з мастакамі і іх творами.

Мая ЯНІЦКАЯ.

АСАБІСТАЕ

АДГУКНІЦЕСЯ, САМОТНЫЯ!

Пайшоў ужо другі месяц сёмага году маёй самотнасці: жонка Галіна памерла ад невылічнай хваробы ў жніўні 90-га... З тае пары ўвесь час жыву ў самоце, дзяцей у нас не было... Кнігі, музыка, тэлевізар — гэта «тройка» спадарожнічае майму самотнаму жыццю па-за працай і ў дні, вольныя ад працы. Працую я ў школе выкладчыкам расейскай і польскай моў і замежнай літаратуры, таму няможна сказаць, што я цалкам у самоце: у школе мяне штодня чакаюць мае выхаванцы з 5 «А» класа, якім стараюся аддаваць усяго сябе, але ў другой палове дня вяртаюся ў кватэру, дзе ніхто цябе не чакае, і пачынаеш задумвацца, а ці не час ужо пазбавіцца такога становішча? Мне ж яшчэ ўсяго толькі 52 гады, і магчыма недзе гэтаксама ў самоце бавіць свой вольны ад працы час іншая асоба?! Дык ці не час працягнуць нам адзін аднаму руку на дружбу, а з цягам часу і на нешта большае?!

Няма значэння, дзе пражываеш: у Беларусі, Літве, Польшчы, ЗША ці Канадзе. Галоўнае, што ты таксама, як і я, прагнеш нарэшце пазбавіцца самотнасці, імкнешся пасябраваць з чалавекам, з якім у дружбе і згодзе можна будзе пражыць другую палову свайго жыцця. Удваіх гэта будзе і лягчэй, і прыемней, і не так страшна будзе сустрэць «восень» свайго жыцця... Пажадана асоба з вышэйшаю адукацыяй, якая валодае беларускай мовай, умее разумець не толькі сябе, згодная на перезд на Украіну да мяне альбо мае добрыя варункі для сумеснага жыцця ў сябе. Узрост — не маладзей за 45... Чакаю лістоў на адрас:

Пятрусь Капчык, 281200,
горад Ізяслаў, вул. Незалежнасці, 21,
кв. 2, Хмяльніцкая вобласць,
Украіна.

Спадзяюся, што мой ліст не заста-
нецца без увагі, за што вялікі ўсім за-
гадзя дзякуй!

З павагай —

Пятрусь КАПЧЫК.